ISSN 1300-7025

TOPLUMSAL TARİH

ŞUBAT 1996 FİYATI: 200.000 TL (KDV DAHİL)

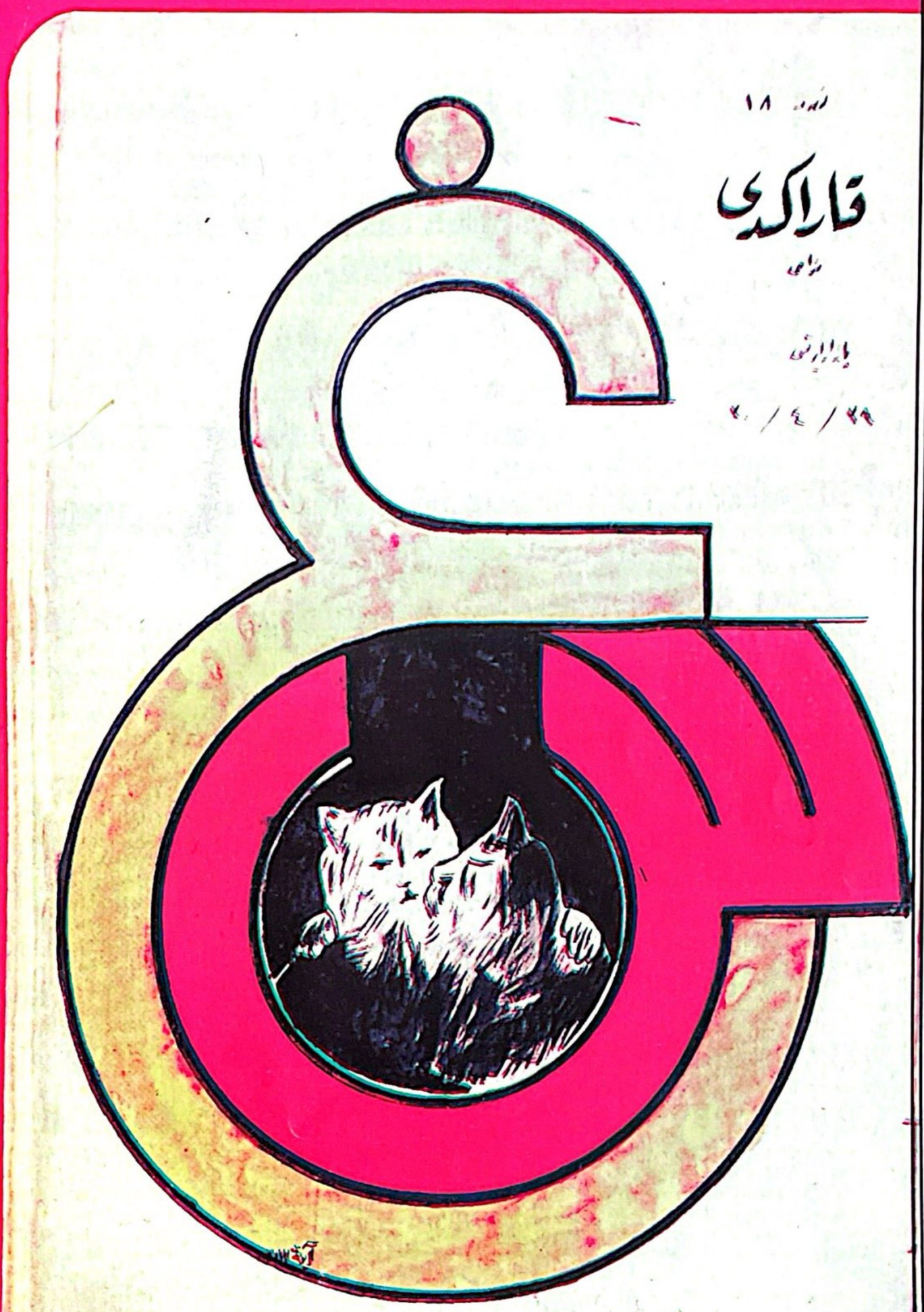

ÖZEL DOSYA:
GALATASARAY
LİSESİ

134 YIL ÖNCE
KENT DÜZENİ

EGE'DE BİR
ŞİRKET-İ MİLLİ
DENEMESİ

MAARİF
MADALYASI

ESİR-İ HARB KARTI

HÂBİL ÂDEM'İN
ZİYA GÖKALP
ELEŞTİRİSİ

26

FRANSIZ ANADOLU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ ATÖLYELERİ

ŞUBAT-MART 1996

6 Şubat 1996 : **İktidarın Yapıları, Kullanımı ve İfadeleri** / *Amy Singer*
İktidar Mutfaktan Nasıl Beslenir: Kudüs'te Haseki Hürrem Sultan İmareti (İngilizce)

13 Şubat 1996 : **İstanbul: İnsanlar ve Mekânlar** / *Şule Özüekren*
Türkiye'de Kooperatif Konutlarının Bir Değerlendirilmesi (Türkçe)

20 Şubat 1996 : **Türkiye, Kafkasya, Orta Asya, Rusya** / *Kutluk Sümer*
Tatarların Kırım'a Dönüşü: Rus ve Ukrayna Milliyetçiliğinin Gelişmesi Karşısında Türki Kimliğin Yeri? (Türkçe)

27 Şubat 1996 : **Anadolu'da Mezar Arkeolojisi** / *Levent Zoroğlu*
Kelenderis Nekropolünün Gelişmesi (Türkçe)

5 Mart 1996 : **İktidarın Yapıları, Kullanımı ve İfadeleri** / *Colin Imber*
Padişah ve Hukuki Meşruiyeti (İngilizce)

12 Mart 1996 : **İstanbul: İnsanlar ve Mekânlar** / *Güzin Kaya*
İstanbul'da Sanayi Yerleşimleri: Mekân ve Konum (Türkçe)

19 Mart 1996 : **Türkiye, Kafkasya, Orta Asya, Rusya** / *Gönül Pultar*
Ayaz İshaki ve Sadri Maksudi Arsal'ın Eserlerinde İç Rusya'daki Türk Dilinden olan Halkların Türkçü ve Pantürkçü Eğilimleri ve Bu İki Düşünürün Bu Akımlara Günümüzdeki Etkileri (Türkçe)

26 Mart 1996 : **Anadolu'da Mezar Arkeolojisi** / *Frédérique Blaizot*
Porsuk Nekropolü: Değerlendirme ve Geleceğe Bakış (Fransızca)

Atölyeler salı günleri saat 17.30'da başlamaktadır. Yaklaşık bir saatlik bir sunuştan sonra aynı süre tartışmaya ayrılacaktır. Türkçe yapılmayan konuşmalardan sonra Türkçe kısa bir özet yazılı veya sözlü olarak verilecektir.

Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü
Nuru Ziya Sokak, 22, 80072 Beyoğlu-İstanbul Tel: (212) 244 17 17 - 244 33 27 / Fax: (212) 252 80 91

SUNUŞ

Bu sayımızın dosya konumuz Galatasaray Lisesi. Zafer Toprak'la birlikte dosyayı hazırlayan Gülsün Düzenli dosyanın ana yazısını da kaleme aldı. Mekteb-i Sultani'den günümüze Galatasaray Lisesi'ni tüm yönleriyle ele alan Düzenli, lisenin bugün bulunduğu yerde faaliyet sürdüren acemioğlan mektebinden Hukuk Mektebi'ne kadar diğer okullara da kısaca değiniyor. Mekteb-i Sultani'ye kabul şartlarını içeren 1912 tarihli broşür ile mektebin yine aynı tarihli dahili talimatnamesinden aktardığımız maddeler da dosyayı tamamlıyor. Dosyayı zengin görsel malzemesiyle de tatmin edici bulacağınızı umuyoruz. Kullandığımız fotoğrafların bir bölümünü Sayın Necati Aydın sağladı. Kapağımızda kullandığımız *Kara Kedi* dergisinin kapak fotoğrafını da Sayın Aydın'a borçluyuz. Öğrencilerin el yazısıyla hazırladıkları *Kara Kedi*'nin Ayetullah imzalı kapağı, lisenin *gayın-sin*'li ambleminin kedili bir düzenlemesini içeriyor. İçerde de asıl şekline yer verdiğimiz bu amblem, Latin harfli versiyonuyla birlikte 1923'te 74 Ayet tarafından çizilmiş. Yani Galatasaray'ın Latin harfli amblemi 1928'den önce hazırlanmış. Kendisi de Galatasaraylı olan koleksiyoncu dostumuz Tunca Varış da şık iki parçayla dosyamıza katkıda bulundu.

1901'de "madalya" adıyla ihdas edilmiş, ama daha çok nişan diye adlandırılabilecek olan ve bugüne dek nasılsa nümismatların dikkatinden kaçmış "Maarif Madalyası"nı tanıtan Sayın Celil Ender'in yazısında sunduğu Sayın Kâzım Ertürk'ün koleksiyonunda bulunan iki örnekten biri, hoş bir tesadüf eseri Mektebi Sultani'den 1901'de dördüncülükle mezun olan Mehmet Memduh Efendi'ye verilen gümüş madalya. 1906'da Mekteb-i Hukuk'u birincilikle bitirerek yazıdaki ikinci örneği oluşturan altın madalyayı alan Hüseyin Saadettin Efendi ise ünlü müzikolog ve besteci Hüseyin Saadettin Arel'den başkası değil.

Bir başka ilginç koleksiyon parçasını da Edhem Eldem sunuyor: Cihan Harbinde İngilizlere esir düşen bir Osmanlı mülazım-ı sanisinin Basra'dan İstanbul'daki kardeşine gönderdiği esir-i harp kartı. Savaş koşullarında standart ve etkili bir denetim amacıyla sıradan birkaç hal hatır sualiyle sınırlandırılmış kart, Edhem Eldem'in de belirttiği gibi, hüzünlü çağrışımlarla dolu hikâyesini, fazla söze gerek bırakmadan, sansüre rağmen anlatmasını biliyor.

Sayın Fahri Çoker 1861 tarihli bir talimatnameyi dilini sadeleştirerek aktarırken, İstanbul'un onca yıldır değişmeyen, belki kısmen ağırlaşan sorunlarına da atıfta bulunuyor. İzmir'den Sabri Yetkin dostumuzun II. Meşrutiyet öncesinde Uşak'ta girişilen bir "şirket-i milli" denemesini ele aldığı yazısını yer darlığı yüzünden iki bölüm halinde yayımlamak zorunda kaldık. Daha sonraki yıllarda izlenecek İttihatçı "milli iktisat" politikasını çağrıştıran kimi temaların kuruluş sürecinde dile getirildiği bu halı şirketinin, bütün Türk-Müslüman ve gayrimüslim "yerli" Osmanlı unsurların tekelci yabancı halı tacirlerine karşı tepkisini somutlaştırdığı anlaşılıyor.

Behzat Üsdiken'in Beyoğlu sinemalarıyla ilgili yazı dizisi sürerken, *İkdam*'dan seçmeler ve Tarih Vakfı'ndan Haberler de her zamanki yerlerinde. Ankara'daki İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nün tarihçesini, bu kurumun başkanı Sayın Roger Matthews özetliyor. Eylül 1995 tarihli 21. sayımızda Emanuel Karasu Efendi ile ilgili biyografik çalışmasına yer verdiğimiz Roni Margulies, bu kez Hüseyin Cahit'in Karasu Efendi ile ilgili bir yazısını sunarken, yine daha önce Hâbil Âdem'le ilgili yazılarını yayımladığımız Yaşar Akyol ve Mustafa Şahin Hâbil Âdem'in Ziya Gökalp'i eleştiren bir yazısının transkripsiyonunu sunuyorlar. Hâbil Âdem 1918'de üç bölüm halinde yayımladığı yazısında "milli iktisat"tan "dış Türkler"e kadar bir dizi soruna değinerek Ziya Gökalp'in Türkçülük, Avrupacılık ve İslamcılık akımlarının, her biri farklı bir medeniyet prensibini izlese de, hepsinin de "harsçı" olmaları hasebiyle bir potada eritilebileceği, dolayısıyla bu üç nazariyeden vazgeçilmesi gerektiği yolundaki görüşlerini eleştirirken, bir yandan da ünlü "hars-medeniyet" ayrımının nasıl çetrefil, içinden çıkılmaz sorunlara ve kafa karışıklığına yol açtığını sergilemiş.

Gelecek sayımızda yeniden buluşmak umuduyla.

TOPLUMSAL
TARİH

Galatasaraylıların çıkardığı Kara Kedi *dergisi.*

Aylık Dergi
Sayı: 26 Cilt: 5 Şubat 1996
Sahibi
Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı adına
Orhan Y. Silier
Yayın Koordinatörü
Ekrem Çakıroğlu
Sorumlu Yazışleri Müdürü
Ayşen Anadol
Danışma Kurulu
Mete Tunçay, Ayşen Anadol, Halil Berktay, Edhem Eldem, Çağlar Keyder, Necdet Sakaoğlu, Zafer Toprak
Görsel Koordinatörü
Cengiz Kahraman
Grafik Tasarım
Haluk Tuncay
Uygulama
Saliha Bilginer
Düzelti
Osman Köker
Dizgi
Esma Savaş, Meltem Yeyin
Abone
Belgin Uçar, Yüksel Altıntop
Yapım: *Tarih Vakfı*
Baskı: *Numune Matbaacılık*
Dağıtım: *Yaysat*
Adres: *Yıldız Sarayı Arabacılar Dairesi, Barbaros Bulvarı 80700 Beşiktaş-İstanbul*
Tel: *(212) 227 37 33*
Faks: *(212) 227 37 32*
Abone Koşulları
Altı aylık (yurtiçi): 1.000.000 TL.
(yurtdışı): 40 US$
6 sayılık cilt (yurtiçi): 1.400.000.-TL.
(yurtdışı): 35 US$
Yurtdışı normal posta için 2 US$, uçak için 4 US$ alınır.

ISSN 1300-7025

OSMANLI BASININDA YÜZ YIL ÖNCE BU AY
***Ayşe Şen** 'in* İkdâm'*dan seçip dilini değiştirmeden yeni harflere çevirdiği gazete havadisleri.* 4

134 YIL ÖNCE KENT DÜZENİNDE DAHA MI UYGARDIK?
***Fahri Çoker** 1861 tarihli zaptiye talimatnamesini dilini sadeleştirerek aktarıyor.* 6

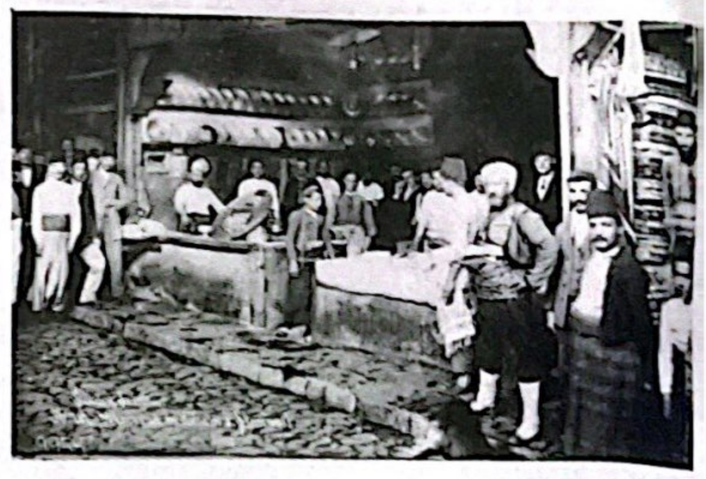

FİLATELİNİN HAZİN YÜZÜ
I. DÜNYA HARBİ SONUNDA BİR HARP ESİRİ KARTI
***Edhem Eldem** İngilizlere esir düşmüş bir mülazım-i saninin gönderdiği "esîr-i harb kartı"nı sunuyor.* 12

II. MEŞRUTİYET ÖNCESİ EGE'DE ŞİRKET-İ MİLLİ DENEMESİ

UŞAK OSMANLI HALI TİCARETHANESİ-I
***Sabri Yetkin** "İzmir Halı Sendikası"na karşı 1907'de Uşak'ta kurulan bir şirketi tanıtıyor.* 14

ÖZEL DOSYA: GALATASARAY LİSESİ

MEKTEB-İ SULTANİ'DEN BUGÜNE GALATASARAY LİSESİ
Gülsün Düzenli *Galatasaray Lisesi'nin tarihini tüm yönleriyle ele alıyor.* 20

MEKTEB-İ SULTANİ'DEN ÖNCE GALATASARAY: SARAY OKULU 20
MEKTEB-İ SULTANİ 20
ABDÜLHAMİD VE II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE GALATASARAY 23
CUMHURİYET VE GALATASARAY LİSESİ 25
GALATASARAY'DA EĞİTİM VE YAŞAM 26
GALATASARAY'IN KABUL ŞARTLARINI İÇEREN 1912 TARİHLİ BROŞÜR 31
GALATASARAY'IN 1912 TARİHLİ DAHİLİ TALİMATNAMESİNDEN 34
GALATASARAY'DA SPOR 35
GALATASARAY'DA KÜLTÜR VE SANAT 39
GALATASARAY'DA AÇILAN OKULLAR 40
HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN GALATASARAY ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ 41

MAARİF MADALYASI
Celil Ender *1901'de ihdas edilen bir madalyayı tanıtıyor.* 43

BEYOĞLU'NUN ESKİ SİNEMALARI-IV
Behzat Üsdiken' *in yazı dizisi Cosmograph ve Majik sinemalarıyla devam ediyor.* 46

İNGİLİZ ARKEOLOJİ ENSTİTÜSÜ-ANKARA KISA BİR TARİHÇE
Ankara'daki İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nün başkanı ***Roger Matthews*** *enstitünün tarihçesini veriyor.* 52

HÜSEYİN CAHİT'İN AĞZINDAN EMANUEL KARASU
Roni Margulies*, Hüseyin Cahit'in 1936'da* Yedigün*'de yayımlanan Karasu ile ilgili bir makalesini sunuyor.* 54

HÂBİL ÂDEM'İN *SERBEST FİKİR*'İ VE ZİYA GÖKALP ELEŞTİRİSİ
Yaşar Akyol *ve* ***Mustafa Şahin****, Hâbil Âdem'in 1918'de* Serbest Fikir*'de yayımlanmış bir makalesini sunuyorlar.* 56

TARİH VAKFI'NDAN HABERLER 65

ÖZEL DOSYA

GALATASARAY LİSESİ

HAZIRLAYANLAR:
GÜLSÜN DÜZENLİ - ZAFER TOPRAK

MEKTEB-İ SULTANİ'DEN BUGÜNE GALATASARAY LİSESİ

GÜLSÜN DÜZENLİ

MEKTEB-İ SULTANİ'DEN ÖNCE GALATASARAY: SARAY OKULU

Galatasaray Lisesi'nin bugün bulunduğu yer yüzyıllar boyunca imparatorluğun önemli eğitim kurumlarını barındırmıştır. Bunlardan ilki saray okuludur. Efsanevi bir öyküye göre Sultan II. Bayezid bir gün sık sık avlanmaya gittiği Beyoğlu sırtlarından Tophane'ye doğru inerken gözüne bir kulübe ilişir. Isınmak için bir ihtiyarın yaşadığı kulübeye girer. Bahçesinde nadide güller yetiştiren ihtiyarın sohbetinden hoşlanan padişah ayrılırken bir isteği olup olmadığını sorar. O da eliyle şimdi lisenin bulunduğu tepeyi göstererek orada bir mektep yapılması dileğinde bulunur. Mektep hemen o yıl içinde kurularak ihtiyarın bu arzusu yerine getirilir. Bu ihtiyar bugün lisenin bahçesinde türbesi bulunan Gül Baba'dır.

1481'de (tarih Unat'a göre 1482) kurulan Galata Sarayı Mektebi saray mektepleri içinde önemli bir yere sahiptir. Sayısı on binlere varan saray halkının hizmetleri için bilgili ve görgülü adam yetiştirmek amacıyla Fatih devrinde Topkapı Sarayı içinde kurulan Enderun, aynı zamanda imparatorluğun yüksek idari ve askeri görevlerine eleman hazırlayan kaynaklardan biri olmuştur. Enderun öğrencileri, Acemioğlanlar sıfatıyla dağılmış oldukları Edirne, İbrahim Paşa, Galata ve İskender Çelebi Saraylarındaki Hıristiyan devşirme çocukları arasından seçilirlerdi. Enderun ve diğer saray mektepleri derecelenmiş oda veya sınıflara ayrılıyor, eğitimin yanında öğrenciler yeteneklerine göre bir sanat öğreniyorlardı. Saray mekteplerine devşirme çocuklar alındığından medreselerde yer almayan Türkçe derslerine ayrı bir özen gösteriliyordu. Ayrıca Osmanlı kültürünü aşılayabilmek için Arapça, Farsça, musiki, sanat, güzel yazı dersleri önemli bir yere sahipti.

Enderun'a seçilemeyen acemioğlanlar Yeniçeri ve Sipahi ocaklarına gittiklerinden saray mekteplerinde beden eğitiminin de ayrı bir yeri vardı. Ata binmek, ok atmak, tomak ve cirit oynamak gibi etkinlikler programlı bir biçimde uygulanıyordu. Saray mektepleri, Osmanlı Devleti'nin yüzyıllar süren saltanatı boyunca birçok sadrazam, beylerbeyi, kumandan, şair, edip, vakanüvis, mimar, nakkaş, hattat, müzisyen yetiştirmiştir.

Enderun'un en önemli ve uzun süreli kaynağı olan Galata Sarayı Mektebi, binaları, idaresi, teşkilatı, öğretmen ve öğrenci kadroları bakımından diğerlerine göre çok büyük ve düzenliydi. Burası birkaç defa medrese haline getirilmiş, tekrar eski durumuna sokulduktan sonra 1675'te bütün dış saraylardaki içoğlanları teşkilatı tasfiye olunurken Galatasaray'dakilerin de yeteneklileri saraya alınmış, diğerleri süvari bölüklerine dağıtılmıştı. Nihayet 1715'te mükemmel bir şekilde onarılarak burası tekrar acemioğlanları eğitimine tahsis edilmiştir. Bundan sonra itibarı çok artarak saraya kapılanmanın biricik yolu olmuş, artık devşirme kaynağının kuruduğu bu dönemde birçok İstanbullu önemli aile, çocuklarını iltimas yoluyla buraya yollamaya başlamıştır. 1754'te I. Mahmud burada bir de kütüphane kurmuştur. II. Mahmud devrinde Tophane yangınında tamamen yanan bina tekrar yaptırılmış ise de kurum Yeniçeri Ocağı ile birlikte tarihe karışmıştır.

MEKTEB-İ SULTANİ

18. yy'da Osmanlı İmparatorluğu yaşadığı çöküşü engellemek, Batı'nın artık tartışılmaz hale gelmiş gücünü yakalamak amacıyla Batı'ya yönelmeye başlamış, askeri reformlar yapmıştı. 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanları ile Batılılaşma hareketi siyasi, hukuki, sosyal alanda hayata geçirilmeye başlanmıştı. Ancak yapılması tasarlanan reformları gerçekleştirecek aydın kadrolara gereksinim vardı.

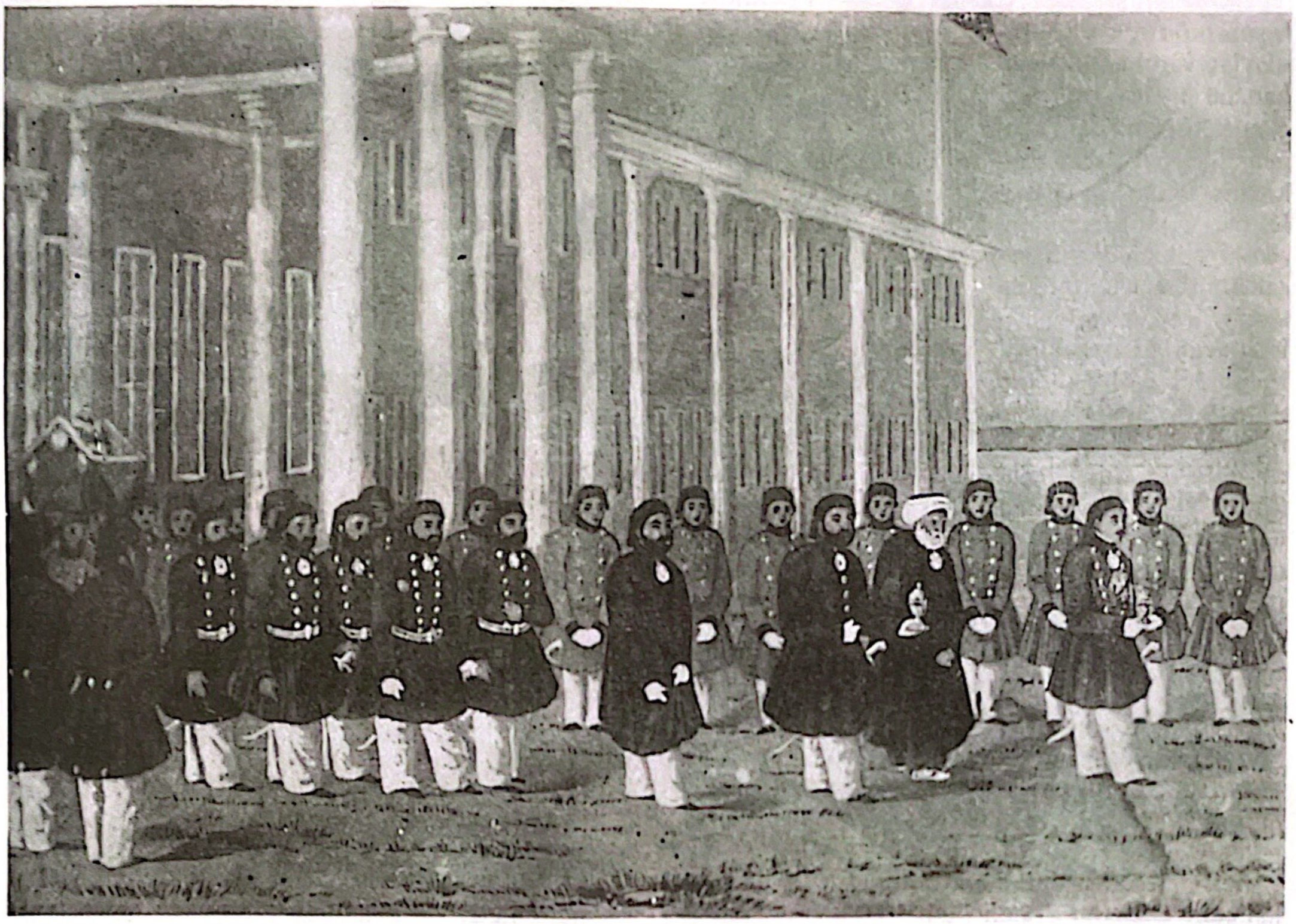

II. Mahmud'un Tophane yangınından sonra yeniden yapılan Galata Sarayı binasında Tıbbiye-i Şahane'yi ziyareti.

Yeni Osmanlı aydını, Batı'nın biliminden, kültüründen, kanunlarından, diplomasisinden anlayan, bunlara ulaşabilmek için de Batı dillerinden birini, tercihen de Fransızcayı bilen kişiler olmalıydı. Ancak geleneksel eğitim kurumları bu sivil kadroları yetiştirmekten çok uzaktı. Avrupa'daki gibi yüksek okullara öğrenci yetiştirecek çağdaş bir ortaöğrenim basamağına gereksinim büyüyordu ama öğretmen, kitap, okul malzemesi eksikliği bunun gerçekleşmesini geciktiriyordu.

Tanzimat ve Islahat Fermanı'nda vaat edilen reformların uygulanması için yabancı ülkeler Osmanlı Devleti'ne baskı yapıyor, tavsiyelerde bulunuyorlardı. Fransa 22 Şubat 1867'de Osmanlı hükümetine sunduğu geniş ıslahat planında eğitime de özel bir yer ayırmıştı. Fransa'nın yenilikçi maarif bakanı olarak tanınan Victor Duruy'nin hazırladığı bu bölümde şu nokta vurgulanıyordu: Büyük merkezlerde liselerin açılması ve buraya herkese eşit haklar tanıyan Islahat Fermanı ilkeleri doğrultusunda, gayrimüslim çocukların da kabul edilmesi. Tüm bunlara karşın Galatasaray Lisesi'nin kuruluşunu tamamen Fransız siyasetinin baskısına bağlamak, o döneme damgasını vurmuş iki kişiye haksızlık etmek olur. Lisenin kuruluşunda önemli rol oynayan ve ölümlerine kadar koruyucusu olan Sadrazam Âli Paşa ve Hariciye Nazırı Fuad Paşa, aldıkları eğitim, Fransızca bilmeleri ve hariciyedeki görevleriyle Batı kültür ve fikirlerine açık devlet adamlarındandır. Bunun yanında Osmanlılık fikrini de savunmaktadırlar. Yani Osmanlı tebaasındaki Müslim ve gayrimüslim herkesi eşit haklar ve çıkarlar çerçevesinde Osmanlı kimliği altında birleştirerek, ayaklanmalara, imparatorluğun çöküşüne ve dış müdahalelere karşı koyulabileceğini savunuyorlardı.

Fransa'nın notasından kısa bir süre sonra Âli ve Fuad Paşalar İstanbul'da bir lisenin kurulması için bu ülkeden yardım isterler. Bu arada Temmuz 1867'deki Paris gezisinden etkilenen Sultan Abdülaziz'in de desteğini almışlardır. Fransız hükümeti bu isteği, okulun idaresine karışılmaması şartıyla kabul eder, ancak temel ilkelerden biri konusunda Âli Paşa ile derin anlaşmazlığa düşerler. Uzun yazışmalara neden olacak bu anlaşmazlık liseye alınacak öğrencilerin yapısıyla ilgilidir. Âli Paşa, demin söz ettiğimiz Osmanlılık kimliğini yaratma fikrini, Müslüman ve gayrimüslim çocukları bir arada eğiterek, bu okulda hayata geçirmek istemektedir. Ne ilginçtir ki, vermiş olduğu notada buna değinmemişse de Fransız Hükümeti, lisenin kuruluşunda bu uygulamaya karşı çıkar. Bu gerçek anlamda laik eğitim sistemi demektir ve Fransa, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki dini cemaatlerin, özellikle de Katolik camianın tepki göstermesinden çekinmektedir. Çünkü Fransa'da dahi, o dönemde değişik dinlerden çocukların bir arada okuyabileceği eğitim sistemi yer-

leşmemiştir. Nitekim olaylar yanılmadıklarını kanıtlar niteliktedir.

İlk tepki Papa'dan gelir. İki kez yayınladığı kararla Papa Katolik ailelerin çocuklarını bu okula yollamalarını yasaklar, aksi takdirde kilisenin himayesinden çıkarılacaklarını bildirir. Katolikler çeşitli din ve ırkların bir arada bulunmasının Katolik çocukların ahlakını olumsuz etkileyeceğini ileri sürerler. Vatikan'ın bu tutumu Fransızları zor duruma düşürecektir. Hükümet nezdinde yapılan girişimlerle sert kararın uygulanmamasını sağlarlar. Öte yandan Engizisyon yüzünden ülkelerinden kaçıp, Osmanlı İmparatorluğu'na yerleşmiş olan Museviler, bir Hıristiyan tarafından idare edilen kuruma çocuklarını yollamakta tereddüt ediyorlardı. İçlerinden en az tepki duyanları, Musevi dinine göre hazırlanmış özel gıda verilmesini istiyorlardı. Bu öneri birçok zorluk çıkaracağı gerekçesiyle reddedilmişti.

74 Ayet [Emin] tarafından 1923'te çizilen Galatasaray amblemleri.

Ruslar Fransız nüfuzunu arttıracak bu kuruma karşıdır. Osmanlı yöneticilerini Türklerin Fransızlaştırılmasına izin vermekle suçluyorlardı. Ruslar tarafından finanse edilen Levant Herald gazetesinde okul aleyhinde sık sık yazılar çıkar. Rus ajanları Müslüman aileleri gezerek okulun Katolikleştirme aracı olacağını yayarlar (Ignou, 6 Mayıs 1868). Bir yandan da lisenin yakınındaki bir binada Rum okulu kurdurma çalışmalarına başlarlar. Ruslar tarafından kışkırtıldığı söylenen Rumlar da Yunan dilinin yeterince okutulmasını, aksi halde çocuklarını yollamayacaklarını bildirirler.

Yabancı damgası taşıyan bu kuruma Müslümanlar da sıcak bakmazlar. İmparatorluğun Batılılaşmasına karşı olanlar, Âli ve Fuad Paşaların muhalifleri ya da hükümetteki rakipleri bu projenin gerçekleşmemesi için çaba harcarlar. Osmanlı aydınlarının bir kısmı, özellikle Avrupa'da yaşayan Namık Kemal, Ali Suavi ve Ziya Paşa, her ne kadar eğitimin modernleşmesi ve yaygınlaşmasını savunsalar da, okulun Fransız Büyükelçisinin zoruyla ve onun himayesinde kurulduğu gerekçesiyle eleştiri yüklü yazılar yayımlıyordu.

Osmanlı geleneğinin aksine Mekteb-i Sultani paralıdır ve ailelerden istenen ücret çok yüksektir. Bu nedenle Osmanlı devleti yarısı Müslüman olmak kaydıyla 150 öğrenciye burs bağlayacağını taahhüt eder. Okulun paralı olması, Osmanlı Devleti'ne ait olup da Fransızlarca idare edilmesi, her milletten çocuğu barındırması ve tepkiler alması sanıldığının aksine öğrenci sayısının artarak bir yıl içinde 600'e ulaşmasını engellememiştir. Bundan Osmanlı devlet adamlarının, bu mektepten mezun her çocuğun yüksek okullara ve devlet memurluklarına kabul edileceği sözünü vermiş olması önemli etkendir. Mekteb-i Sultani diploması, kendi ortaöğretim kurumları gelişmiş olsa da, gayrimüslim "millet"lerin çocuklarının devlet kademelerinde yükselmelerine ve yüksekokullara gidebilmelerine olanak sağlayacaktır. Öte yandan Müslüman çocuklar çağdaş bir eğitim alarak ve Fransızcayı öğrenerek aynı olanaklara kavuşacaklardır.

Lise ders programı, iç işleyiş, öğretmen seçimi ve malzemeleriyle tamamen Fransa'dan gelen memurlar tarafından Fransız liseleri modeline göre düzenlenmiştir. Ancak bunlar yapılırken ülkenin özel şartları da göz önünde bulundurulmuştur. Başlangıçta 5 yıl olarak tasarlanan öğretim süresi, yeteri sayıda ilkokul eğitimi almış, özellikle de Müslüman öğrenci bulunamayacağından 3 yıl da hazırlık sınıfları eklenerek 8 yıl olarak belirlenmiştir. Öğretimin büyük bir kısmı Fransızca yapılacaktır. Temel bilimler, edebiyat, felsefe, tarih, coğrafya, jimnastik, resim dersleri Fransa'dan gelen öğretmenlerce okutulacaktır. Bunların yanında, Türkçe, Arapça, Farsça ve seçmeli olarak da Rumca, Ermenice, Bulgarca, İngilizce, İtalyanca, Almanca ve müzik dersleri yer almaktadır.

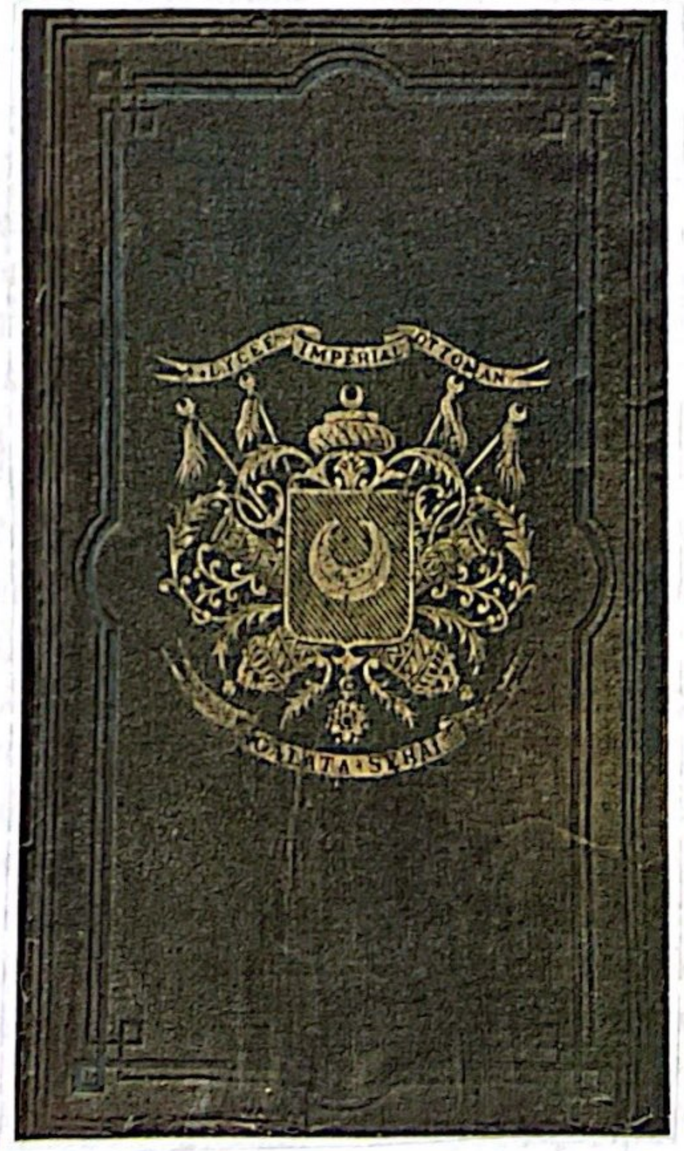

Eski bir kitap cildinde Galatarasay'ın ilk arması.
Tunca Varış Koleksiyonu

Öğretim kadrosu da değişik din ve kültür karışımını sergiliyordu. Fransız öğretmenlerin yanında, hazırlık sınıfları için imparatorluk içinde yaşayan ve Fransızca bilen Ermeni, Rum ve yabancı öğretmenler seçilmişti. Türkçe bölümü derslerini de medrese kökenli hocalar veriyordu. Öğretim kadrosuna önem verilirken, öğrencilere seçkin bir ortam da

Âli Paşa'nın 1866'da Galatasaray'da toplanan Milletlerarası Sağlık Konferansı'nı açmaya gelişini gösteren gravür.
(*L'Illustration*, Şubat 1866)

sunuluyordu. Fransa'dan getirtilen modern ders araçları, karyolalar -unutmamalı ki o devirde sadece Batı yaşam biçimini seçmiş zengin ailelerde karyola kullanıyordu- yemek takımları, temizliğe ve sağlığa yönelik olanaklar, zengin kütüphanesi ve laboratuvarlarıyla örnek bir okul yaratılmıştı.

Fransız Monsieur de Salve'in üç yıllık müdürlüğünden sonra yerine imparatorluğun önemli devlet memurları getirilmişti. Lise idaresinde Fransız etkisinin Osmanlılar lehine dengelenme süreci böylece başlayacaktır. Ancak aynı zamanda lise sarsıntıya uğrayacaktır. 1871 Beyoğlu yangını aileleri sarsmış, birçoğu çocuklarını okuldan almıştır. Öte yandan bu kurumu himaye altına alan Âli ve Fuad Paşalar vefat etmiş, yeni devlet adamları ve Abdülaziz Rusya'ya yakınlaşma siyaseti gütmeye başlamışlardı. Ani bir kararla lisenin Gülhane'deki Tıbbiye ile yer değiştirmesi tesadüf değildir. Öğrenci sayısında hızlı bir düşüş yaşayan okul, kuruluş aşamalarında da eğitim bakanı olan Safvet Paşa ve lise müdürü Sava Paşa'nın çabalarıyla üç yıl sonra eski yerine taşınır ve atılımlara girişir.

1868 yılında Fransız liseleri örnek alınarak kurulan Mekteb-i Sultani Osmanlı Devleti'nin bu ihtiyaçlarını karşılamayı hedefliyordu. Bu kurum, amacına sadık kalarak Osmanlı İmparatorluğu'na ve Cumhuriyet'e birçok devlet adamı ve memur yetiştirmişti. Tevfik Fikret'in deyişiyle "Batı'ya açılan pencere" olan bu kurum, devlet kadrolarına kaynak olmanın yanında, bilim, kültür, sanat, spor dünyasında da önemli katkıda bulunmuştu. Bunda verilen eğitimin düzeyi, öğretmenlerin niteliği kadar, sağlanan yaşam biçiminin de etkisi büyüktü.

Mekteb-i Sultani imparatorlukta var olan bazı okullarla karşılaştırıldığında yeniliklerle dolu görünmeyebilir. Uzun zamandır faaliyet gösteren Fransız liseleri ve 1863'te kurulan Robert Kolej imparatorlukta modern eğitimin verildiği kurumlardır. Ancak Mekteb-i Sultani'nin bu okullardan en büyük farkı, modern eğitim veren ilk devlet lisesi olmasıdır. Bu yüzden, daha sonra yaygınlaşan ortaöğrenim sisteminde ve Osmanlı aydınının yetişmesinde çok büyük etkisi olacaktır. Mekteb-i Sultani'nin getirdiği yeniliklerden ve öncülük yaptığı olaylardan söz ederken bunu göz önüne almak gerekir. Bu yeniliklerin özellikle Müslümanların arasında yayılması ve benimsenmesinde Mekteb-i Sultani'nin rolü kuşkusuz çok önemlidir.

ABDÜLHAMİD VE II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE GALATASARAY

Sultan Abdülaziz'den sonra tahta geçen Abdülhamid'le birlikte uzun yıllar sürecek bir istibdat dönemi başlamıştır. Bu dönemde aynı zamanda eği-

Mekteb-i Sultani'de şehzadeler: Soldan ikinci Abdülkerim Efendi (Abdülhamid'in torunu), dördüncü Şerefeddin Efendi, altıncı Ali Vâsıb Efendi (V. Murad'ın oğlunun torunu), sekizinci Âbid Efendi (Abdülhamid'in oğlu), oturanlar Nâzım Efendi (Sultan Reşad'ın torunu), Nizameddin Efendi (Abdülaziz'in torunu) ve Orhan Efendi (Abdülhamid'in torunu).

tim sistemimizin köklü temelleri atılacak, ortaöğretimin kurumları yaygınlaşacak, Mekteb-i Sultani örneğinde başka sultaniler açılacaktır.

Fransız müdür de Salve'in 1872'de ayrılmasından sonra gelen müdürler en çok iki yıl görevde kalabilmişlerdir. Sık yönetim değişikliğinden dolayı oluşan düzensizlik ve otorite zayıflığı, 1880-1894 yılları arasında müdür olan Hariciye Nezareti müsteşarlarından İsmail Bey ve 1894-1908 arası müdürlük yapan Abdurrahman Şeref zamanında son bulmuştur. Yine bu dönemde, Türkçe bölümü ders programına, İslam ve Osmanlı tarihi, Türk Edebiyatı dersleri eklenmiştir.

Ayrıca bu dersleri medrese kökenli olmayan, değerli öğretmenler vermeye başlamıştır. Ahmed Hikmet, Ahmed Fazıl Aykaç, Muallim Naci, Recaizade Mahmud Ekrem, Tevfik Fikret gibi edebiyatçılar bunlardan birkaçıdır.

Mekteb-i Sultani'de Osmanlı ve İslam tarihi derslerini 1880'de başlatan Abdurrahman Şeref Bey, bu okulun ilk Müslüman mezunudur. Uzun yıllar kendi okulunda ve Mülkiye'de ders vermiş, ikisinde de müdürlük yapmıştır. Bu müdürlükleri sırasında eğitim düzeyini yükseltmekle kalmamış, her iki okulu ve öğrencileri istibdat devrinin baskılarından korumuştur. Böyle bir idarecinin ve Fransız hocaların da etkisiyle okulda özgür fikirlerin kolayca yayılabileceği bir ortam doğmuştur. Öğrencileri Fransız yazarları, yabancı gazeteleri okuyorlar, hatta Avrupa'dan gizlice gelen Jön Türkler'in gazeteleri okula gündüzlü öğrenciler tarafından sokuluyor, elden ele dolaşıyordu. Bu gazetenin mevcudiyetinin hayati tehlikeler taşıdığı bu dönemde, öğretmenler haberdar olduklarında gazeteleri yırtmak ve öğrenciyi azarlamakla yetiniyorlardı. Yine mektepte hafiyelerin çocukları, şehzadeler okudukları halde babalarına sır vermiyorlar, büyük bir dayanışma gösteriyorlardı. Cuma günleri bayrak töreninde öğrencilerin "Padişahım çok yaşa" yerine "Padişahım tepeden aşağı" diye bağırdıkları anlatılmaktadır. Devrim, cumhuriyet, meşrutiyet sözcüklerinin bile yasak olduğu bu dönemde Fransız öğretmenleri 1789 Devrimi'nden, ilkelerinden söz ediyorlardı.

II. Meşrutiyet ilan edildiğinde okul 1907 yangınının sarsıntısı içindedir ama bu kısa zamanda atlatılmıştır. Bunda devrin maarif nazırı olan Abdurrahman Şeref'in ve müdürlüğe getirilen Tevfik Fikret'in katkısı büyüktür. 1888'de sultaniden birincilikle mezun olmuş olan Fikret sadece ünlü bir şair değil, Ziya Gökalp'in deyimiyle uyanış devrimizin pedagogudur da.

Fikret okul binasını kısa sürede tamir ettirmiş, amfiteatr şeklinde fizik ve kimya laboratuvarları, zengin bir kütüphane yaptırmış, tabiat dersleri için böcek ve taş koleksiyonları, resim dersi için bir atölye, müzik dersi için salon hazırlatmıştı. Bir de okula büyük ve güzel bir konferans salonu yaptırmış, ancak caminin üstünde tiyatro olmaz diye karşı çıkanlar yüzünden müdürlüğü sırasında kullanılamamıştır. Bu dar zihniyet Fikret'i çok kırmıştı.

Kısa bir süre sonra patlak veren Balkan ve I. Dünya savaşları toparlanmakta olan okulu derinden etkileyecektir. Aydınlatma ve ısınma sorun oluyor, yemekler kalitesizleşiyor, hatta bir ara hiç verilemiyor, öğrenciler evlerinden taşımak zorunda kalıyorlardı. 1915 öğretim yılı başladığında birçok öğretmen ve muid askere gitmiş, yerine daha yaşlıları gelmişti. Öğrencilerden de savaşa gidenler, şehit düşenler olmuştu. Bu yıl sonu mezun olanların sayısında büyük bir düşüş vardır. Bu arada okulun bir bölümü Kızılay'a tahsis olmuş, savaş yaralılarını barındırıyordu. Savaşın ardından İstanbul'un işgal edilmesi öğrencileri, özellikle Türk öğrencileri derinden sarsmaktadır. Öte yandan okul önemli bir tehdit altındaydı. İşgalci kuvvetler kışla olarak kullanmak üzere bütün büyük binalara el koyuyorlardı. Okul müdürü eski mezun Salih Arif Bey, İngilizlerin binayı işgale geleceklerini haber alınca

Fransızlarla anlaşır. Fransız askerler arka kapıdan okula girerler. İngilizler geldiğinde buranın zaten işgal edilmiş olduğunu söyleyerek İngilizlerin binayı ele geçirmelerini engellerler.

Salih Arif Bey'in bu kurnazlığıyla, işgal boyunca Beyoğlu sokaklarında Galatasaray Karakolu ve postanesinden başka, tek Türk bayrağı çekilebilen bina, Mekteb-i Sultani binası olmuştur. Müdür, bununla da kalmamış, Fransızlarla iyi ilişkilerini sürdürmüş, onlar için övgü dolu okul gösterileri düzenletmiş, Hıristiyan dini temsilcileri okula davet etmişti. Bu arada öğrenciler işgale tepkisiz kalmazlar. İzmir'in işgalinden sonra Osmanlı hükümetine ve işgal kuvvetlerine bir protesto mektubu yollarlar, ünlü Sultanahmet mitingine katılırlar. Bir yandan da Milli Mücadele'de Anadolu'ya gönderilmek üzere yardım toplamaktadırlar. Salih Arif Bey, bir yandan Fransızlar ve İstanbul hükümeti ile iyi geçinmeye çalışmakta, diğer yandan öğrencilerin bu hareketlerine göz yummaktadır. Oysa Milli Mücadele'ye karşı kesin tavır almış, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nda üyedir. Ülkenin bu acılı yıllarında değişik milletlerden, hatta birbirine düşman milletlerden öğrencilerin bir arada yaşadığı lisede öğrenim her türlü zorluğa karşın, uyum içinde yürütülebilmiştir.

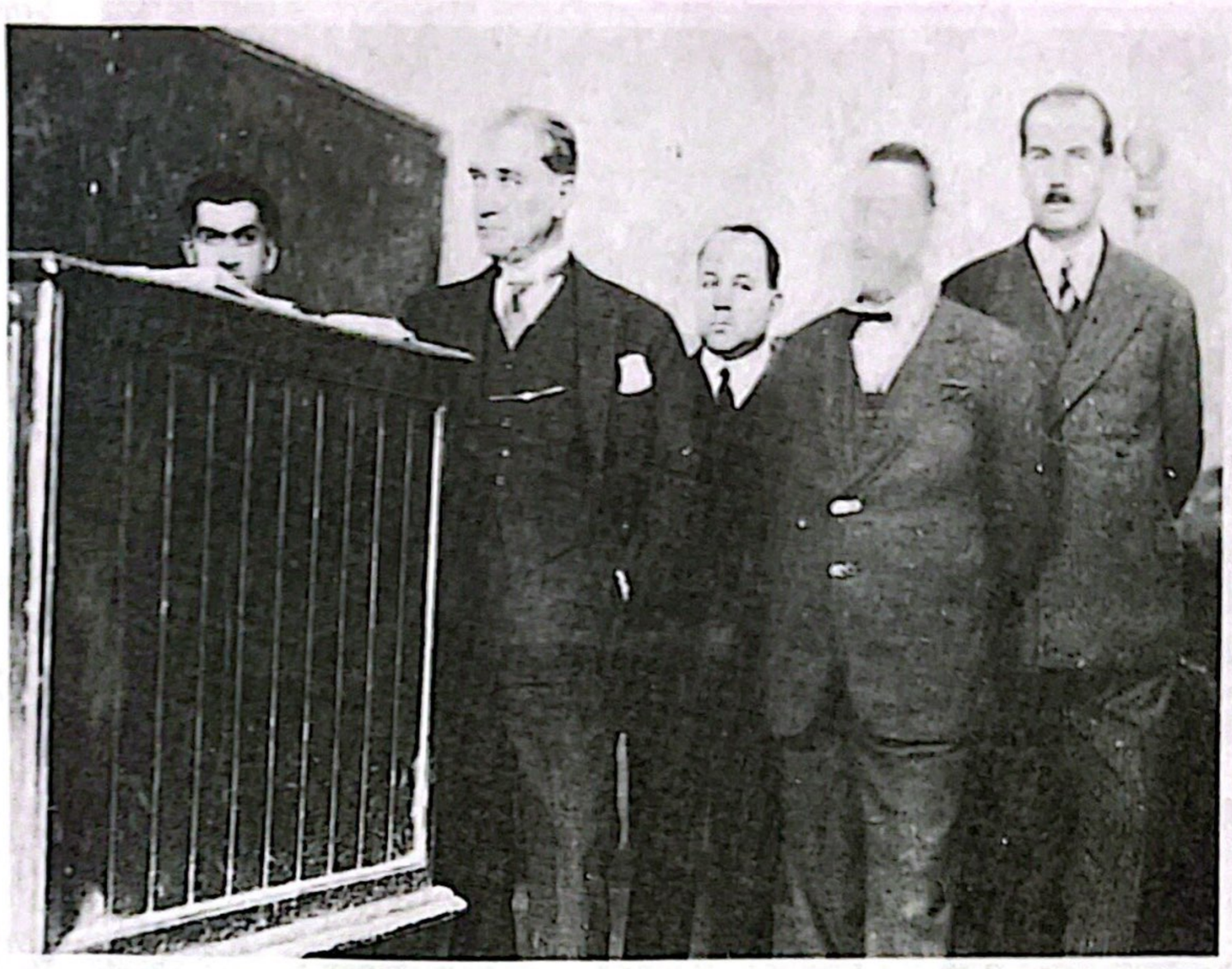

Atatürk Galatarasay Lisesi'nde. Yanında Ruşen Eşref (en sağda), Şükrü Kaya, lisenin müdürü Fethi İsfendiyaroğlu (Atatürk'ün sağında) ve Galatasaray Kulübü Reisi Hasan Âli Yücel (kürsünün arkasında).

CUMHURİYET VE GALATASARAY LİSESİ

İstanbul'un kurtuluşu ve milli zafer okulda sevinçle karşılanır. Ankara hükümetinin temsilcisi olarak İstanbul'a gelen Refet Paşa'nın karşılama törenine öğrenciler coşkuyla katılırlar. Refet Paşa bu arada okulu ziyaret ederek, Ankara hükümetinin bu kuruma verdiği önemin ilk işaretini verir. Dönem hassas bir dönemdir. Cumhuriyetin kuruluşuyla Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmış, sıbyan mektepleri ve medreseler kapatılmış, eğitimde birlik sağlanmıştır. Aynı tutum ülkenin her yanını sarmış azınlık ve yabancı okullarına gösterilmiş, yabancı ülkelerin protestolarına karşın laik eğitim vermeyen birçok okul kapatılmıştı. Artık Galatasaray Lisesi adıyla anılan bu kurum için de Fransızlar kuşku içindedir. Hatta okulun tamamen Türkçe tedrisata geçeceğinden ve Fransız elemanların tamamen yok edileceğinden emindirler. Sanıldığının aksine Cumhuriyetin devlet adamları bu kurumu yaşatmak ve güçlendirmek için çalışmışlardır.

Eğitime büyük önem veren Atatürk, Galatasaray Lisesi'ni iki kez ziyaret ederek bu kuruma verdiği önemi açıkça vurgulamıştır. Unutmamalı ki çevresindeki birçok bakan ve mebus Galatasaray mezunudur ve genç Cumhuriyetin atılımlarında önemli görevler almaktadırlar.

Cumhuriyet ilkeleriyle bağdaşan dünya görüşleri çerçevesinde eğitim veren bu köklü kuruma her dönemden çok genç Cumhuriyetin gereksinim vardı ve devlet adamları bunun farkındaydı. O nedenle liseye ayrıcalıklı bir özen gösteriliyor, diğer liselerden farklı özel bir yapılaşma içinde korunuyor,

Galatasaray'ın 100. yıl kutlamalarında okulu ziyaret eden Charles de Gaulle.

Sarıklı hocalarla öğrenciler (üstte) ve Müdür Salih Arif papazlarla.

impatorlukta olduğu gibi müdür yetkilerle donatılıyor, öğretmen seçimi, bütçe, işleyiş gibi konularda serbest bırakılıyordu. Türk devletinin bu yaklaşımı Fransızların da bu kuruma yeniden önem vermesini, değerli idareci ve öğretmenler yollamasını sağlıyordu. Cumhuriyetin ilanı, eğitimdeki reformlar Galatasaray Lisesi eğitim sistemine köklü değişiklik getirmemiştir. Sadece Fransızca ve Türkçe diye ikiye ayrılan eğitim birleştirilmiş, son sınıflarda edebiyat, fen ve ticaret şubeleri açılmıştır.

50'lere kadar süren dönemde Galatasaray'a damgasını vurmuş önemli bir başka kişi de hiç kuşkusuz müdür Behçet Bey'dir. Abdurrahman Şeref Bey'in müdürlüğü sırasında Galatasaray'da okumuş olan Behçet Bey'in bu geleneği, yani akademik bir eğitim verme uğraşını sürdürmeye çalışması bir tesadüf değildir tabii. 1968 yılında, lisenin 100. kuruluş yıldönümünde, Türkiye'yi ziyaret eden ilk Fransız cumhurbaşkanı de Gaulle'ün okula gelmesi de tesadüf değildir. De Gaulle konuşmasında bu kurumun Fransa ile Türkiye Cumhuriyeti ilişkilerinde almış olduğu rolü şöyle vurgular: "Ülkemizde tanınan seçkinlerin modern Türkiye'ye hemen güven duymamızda ve Fransa'nın Ankara hükümetini tanıyan ilk Batı devleti olmasında, yeri büyüktür".

GALATASARAY'DA EĞİTİM VE YAŞAM

Mekteb-i Sultani'nin kuruluşundaki temel hedeflerden biri, var olan ya da açılması düşünülen yüksek okullara öğrenci yetiştirmek diğeri de devlet memuru yetiştirmekti. Bunların dışında ise, büyük ihtiyaç duyulan ve düzenlenmesi tasarlanan modern ortaöğrenim sistemine öncü olmalıydı.

Fransız liseleri örnek alınarak kurulan Mekteb-i Sultani'de ilk sınıflarda Fransızca, Türkçe, tarih, coğrafya, aritmetik, geometri, fizik ve kimya, tabiat bilgisi, ahlak, hijyen gibi genel dersler verilecekti. Son sınıflarda ise derslerin üç bölüme ayrılması tasarlanıyordu. Edebiyat bölümünde sivil kamu memuriyetlerine gireceklere, fen bölümünde mühendislik, tıp yüksek okullarına gideceklere yönelik dersler verilecekti. Üçüncü bölüm ise o zaman özellikle Almanya'da çok gelişmiş, Fransa'da ise yerleştirilmeye çalışılan özel bölümdü. Ticaret ve sanayi dallarında çalışacak öğrenciler için geçerli olacak muhasebe, teknoloji, ticari coğrafya gibi dersler verilecekti. Ancak bu düzenleme aşağıda anlatacağımız nedenlerle tamamen uygulanamamış, Fransızca bölümü de ülkenin şartlarına göre her üçünü de içine alan farklı bir yapıya kavuşmuştur. Türkçe ve Fransızca diye iki bölüme ayrılmıştır.

Rüştiyelerden gelen Müslüman çocukların eğitim düzeyleri tahmin edilenin çok altındaydı. Birçoğu doğru dürüst Türkçe okuma yazmayı bile bilmiyorlardı; Fransızca bilgileri de yoktu. Hıristiyan çocukların düzeyi biraz daha iyi olmasına ve Fransızca bilmelerine karşılık çok az Türkçe biliyorlardı. En iyi düzeyde olan Ermeni çocuklardı. Çoğunluğu Fransızca okuma yazmanın yanında iyi Türkçe de biliyorlardı. Lisenin ilk on yıllık mezunlarının çok azının Müslüman, çoğunun Ermeni olmasında bunun etkisi büyük olacaktır. Öğrencilerin Türkçe ve Fransızca bilgilerinin arasındaki uçurum eğitimin düzenlenmesinde büyük sorun yaratacaktır. İlk yıllarda uygulanmak üzere yepyeni bir sistem yerleştirilir. Fransızca bilgileri esas alınarak öğrenciler sınıflara ayrılır. Ancak öğleden sonra Türkçe dersleri için farklı sınıflandırmalar yapılır. Fransızcadan üçüncü sınıfta olan bir öğrenci Türkçeden birinci sınıfta (ya da tam tersi) okumaktadır. Her

1338-1339 senesi Sekizinci Mütalaahane.

iki dildeki bilgi düzeyinin aynı olması şart konulsaydı büyük sınıflara yeteri sayıda öğrenci bulunamayacaktı. Oysa büyük iddialarla kurulan ve tepkiler alan bu kurumdan kısa zamanda mezun vererek başarısı kanıtlanmalı, varlığı garantiye alınmalıydı. Öte yandan yukarıda söz ettiğimiz gibi yeterli ilköğretim kurumlarına sahip olmayan Müslüman öğrenci sayısı çok az olacaktı. Ne yazık ki geçici olarak yerleştirilen bu sistem Cumhuriyete kadar kaldırılamamıştır. Lise diploması alabilmek, her iki bölümü de bitirme koşuluna bağlı olduğundan, kimi öğrenciler Fransızcadan veya Türkçeden mezun olsalar bile diğerini bitiremediklerinden ya birkaç yıl daha beklemişler, ya da diploma almadan okulu bırakmışlardır. Bu durumdaki öğrenciler sadece bitirdikleri bölümden ehliyetname alabilmişlerdir.

Kimya Laboratuvarı.

Mekteb-i Sultani'de verilen eğitim önceden de söz ettiğimiz gibi Fransız liselerinin tıpatıp aynısı olmamıştır. Fransız klasik liselerinde felsefe, rhétorique (belagat), eski Yunanca ve Latince temel derslerden sayılmaktadır ve bu derslere ayrılan saatler çoğunluğu oluşturur. Mekteb-i Sultani'de ise böyle olmamıştır. Fransızca temel eğitim dilidir. Eski Yunanca ve Latince, tıp, hukuk ve eczacılıkta kullanmaya yetecek kadar öğretilecektir. Buna karşılık XIX. yy Fransız liselerinde az önem verilen matematik ve temel bilimler ile muhasebe, tarih, ticari coğrafya, teknik resim gibi derslere önem verilmiştir. Böylece Mekteb-i Sultani mezunu kamu memuriyetlerinin yanında,

Bir grup Galatasaraylı. Üstten ikinci sırada soldan ikinci Nâzım Hikmet ve yanında Va-Nû.

mühendislik, tıp gibi yüksek okullara girmek ve ticaret, sanayi gibi alanlarda çalışmak üzere çok yönlü hazırlanmaktadırlar.

Fransızca bölümünün dışında Arapça, Farsça, Türkçe, Osmanlı ve İslam tarihi okutulan Türkçe bölümünü de izlerler. Bunların dışında seçmeli olarak başta Ermenice, Rumca, Bulgarca gibi yerel "millet"lerin dili olmak üzere, İngilizce, Almanca, İtalyanca da öğrenebileceklerdir.

Darülfünun'un ancak 1900 yılında kurulduğu, Mekteb-i Mülkiye'nin 1877'de yapılan düzenlemeyle eğitim düzeyini yükselttiği, bundan başka da sivil yüksek öğretim kurumunun olmadığı göz önüne alınırsa Mekteb-i Sultani'nin Osmanlı memurları ve aydınlarını yetiştirmedeki rolü daha iyi anlaşılır.

Her dinden, ırktan ve kültürden çocukların bir arada yatılı okuması birçok zorluğu da beraberinde getiriyordu. Müslüman öğrencilerin abdest, namaz, yıkanma, oruç gibi dini görevlerini yerine getirmelerine olanak tanımak gerekiyordu. Müslümanların dini günü cuma, Musevilerin cumartesi, Hıristiyanların pazardı. Dini tatil günleri birbirine uymazken Müslüman bayram tatillerinin tarihi her yıl değişmekteydi. Her üç dinin yemek alışkanlıkları ayrıydı. Bu koşullar içinde ortak bir kural koymak olanaksızdı.

Fransız idareciler bu durumun getirdiği bazı düzenlemeler yapmışlardır. Bir tek Müslüman öğrenciler için din dersi konmuş, mescit yaptırılmış, diğerlerinin dini görevlerini yerine getirebilmeleri için kolaylıklar sağlanmıştı. Diğer Türk okullarının tersine pazar gününün tatil olması nedeniyle Hıristiyanların dini gerekleri yerine getirmeleri kolaylaşıyordu. Ders programı Müslüman öğrencilerin cuma namazına gidebilmeleri için ayarlanmıştı. Ramazan ayında ailesi İstanbul'da oturan öğrencilere özel izin veriliyor ya da okulda Müslüman öğrencilere değişik saatlerde yemek veriliyordu. Aynı uygulama Hıristiyan öğrencilere kendi bayramlarında sağlanıyordu. Öte yandan okulda yaşayan ve öğrenciler gibi değişik "millet"lere mensup öğretmenler bile sorun çıkarabilirdi. Öğretmenler, herhangi bir dinin propagandasını yapmaması ya da küçük düşürmemesi konusunda uyarılıyor, derslerin içeriği her tür dini konulardan arındırılıyordu. İlk müdür de Salve'in deyişiyle "Hoşgörü anlayışı kurumun alışkanlıklarına o kadar yer etmişti ki, her gün değişik dinlerden çocukların özgürce arkadaşları arasında dini vecibelerini yerine getirdiklerini görüyorduk ve bu görüntü etkileyiciydi. Bunda doğu ırklarının gelecekteki bütünleşmesi ve birleşmesinin belirtisini buluyorduk" .

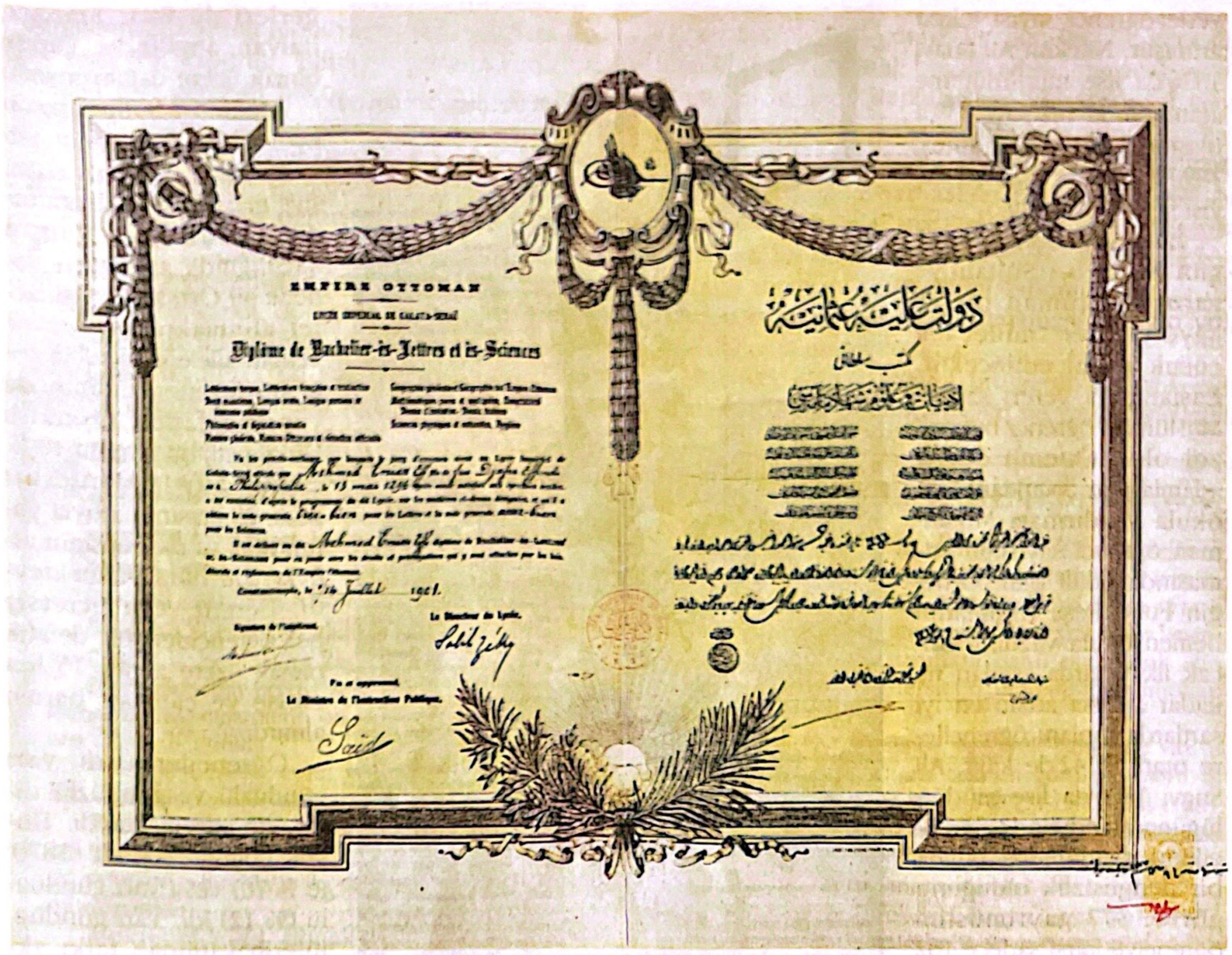

EMPIRE OTTOMAN

Diplôme de Bachelier-ès-Lettres et ès-Sciences

دولت علیه عثمانیه

کتب حلقی

430 Mehmed Enis'in [Akaygen] diploması. 1901 tarihli olduğu halde 1911'de verilmiş.

Mekteb-i Sultani öğrencileri arasındaki farklılık sadece dine dayanmıyordu. Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında imparatorluğun dört bir yanından gelmiş çocuklar vardı. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak bağımsızlığını kazanan ülkelerin devlet adamları, yazarları arasında Mekteb-i Sultani mezunu birçok isme rastlamaktayız. Cumhuriyetten sonra, yeni Türkiye coğrafyası içindeki yöresel farklılık Galatasaray Lisesi içinde yaşamıştır. Öğrencilerle ilgili bir başka olgu da, burs sisteminin yaygın olması sayesinde zengin çocukları, hatta şehzadelerle birlikte orta halli ve fakir aile çocuklarının bir arada okumuş olmalarıdır.

Mekteb-i Sultani'nin en büyük özelliklerinden biri de çok sayıda öğrenciye sahip olmasıdır. Açılışının hemen ardından öğrenci sayısının 640'a vardığını söylemiştik. Beyoğlu yangını ve müdür de Salve'in ayrılışından sonra (1872 başı) öğrenci sayısında düşüş görüldü (471). Bir ay sonra Vahan Efendi zamanında 109 öğrenci daha okulu bırakıyordu. Üç yıllık Gülhane döneminden sonra lisenin yeniden canlandığını, yüksek okulların kurulduğunu görmüştük. Bu sa-

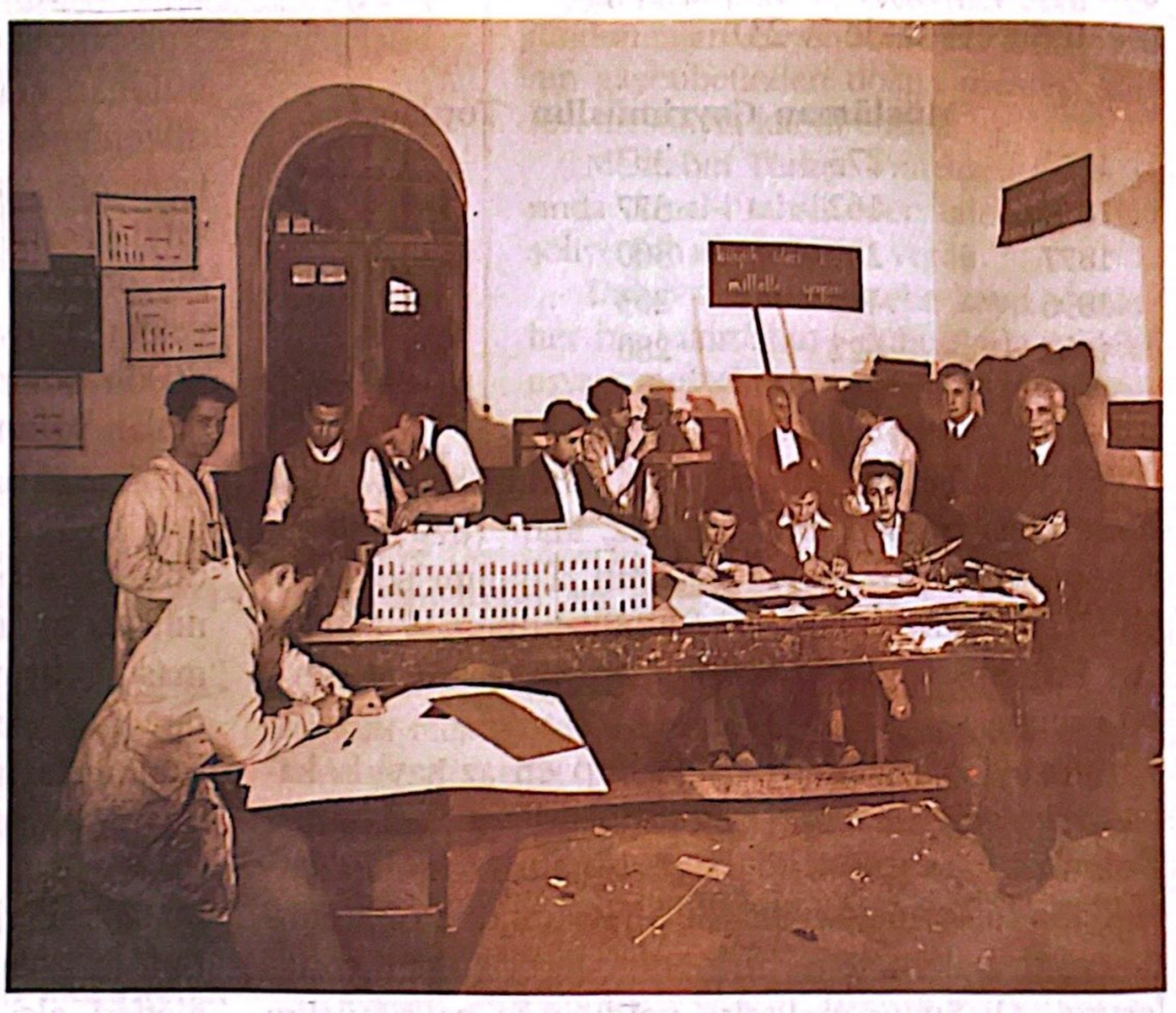

Elişi, resim, heykel sınıfı.

yede öğrenci sayısı tekrar artmıştır. Nitekim Ali Suavi 1876'da lise müdürlüğüne atandığında bu sayı 539'a ulaşmıştı. Bu artış sürmüş, 1890'lı yıllarda öğrenci sayısı 950'ye varmıştı.

Başta da belirttiğimiz gibi Mekteb-i Sultani'ye yarısı Müslüman olmak kaydıyla her "millet"ten çocuk kabul edilecektir. Başlangıçta yeteri sayıda Müslüman öğrenci bulmak zor olur. Önemli devlet adamlarının çocuklarını bu okula yazdırması Müslüman öğrenci sayısının artmasında etkili olur. Örneğin Fuad Paşa torunlarını hemen okula yazdırır. Ancak ilk yıllarda sayıları ne kadar artarsa artsın en iyi şartlarda toplam öğrencilere oranı % 42'de kalır. Ali Suavi 1876'da lise müdürlüğüne atandığında öğrencilerin dağılımında büyük bir dengesizlik olduğunu görür; 377 gayrimüslim öğrenciye karşı sadece 162 Müslüman okumaktaydı. Ali Suavi'nin yaptığı bazı düzenlemelerle Müslüman öğrenci sayısı artar. Bu artış daha sonraki yıllarda devam eder. Gayrimüslimlerin sayısında ise, toplam öğrenci sayısına oranla çarpıcı bir düşüş görülmektedir (1901'de % 23).

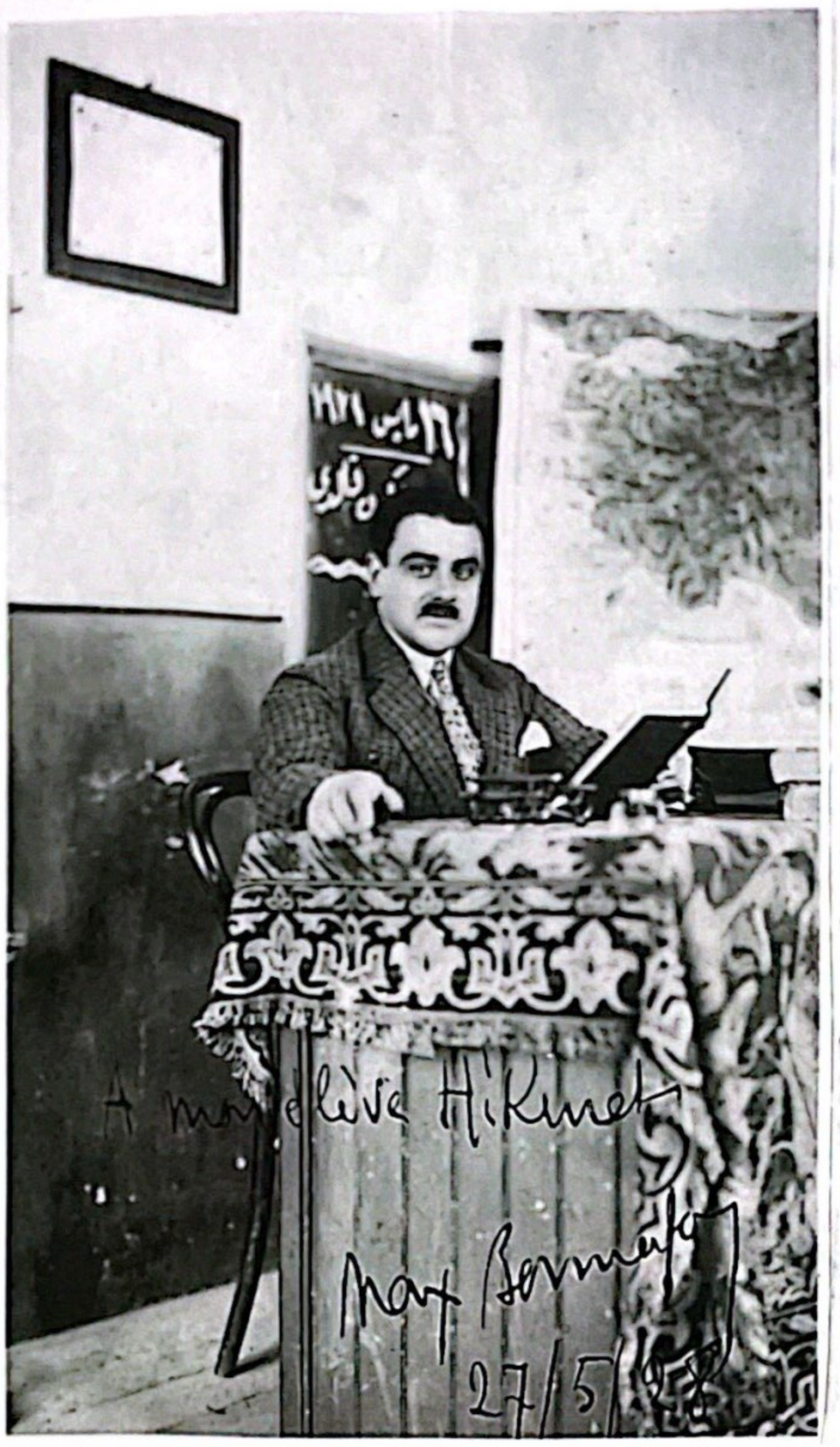

Okulun ünlü hocalarından Max Bonafus.

	Müslüman	Gayrimüslim	Toplam
1870	273	367	640
1876	162	377	539
1877	220	300	520
1896	440	263	703
1899	622	280	902
1901	724	221	945

Gayrimüslimlerin dağılımı hakkında ilk yıllar hariç fazla bilgiye sahip değiliz. Mart 1870'e ait bir bilgiye göre 367 gayrimüslimin dağılımı şöyledir: 98 Gregoryen Ermeni, 30 Katolik Ermeni, 7 Protestan Ermeni, 69 Latin Katolik, 95 Rum, 28 Musevi, 40 Bulgar.

Musevi öğrenciler okulda hep en az sayıda kalır. Bulgar öğrencilerin çoğunu Âli Paşa zamanında Bulgaristan'dan getirtilen ve burslu okutulan çocuklar oluşturmaktaydı. Ali Suavi müdür olduğunda çeşitli bahanelerle bu öğrencileri okuldan uzaklaştırır. Ali Suavi mektebe geldiğinde gayrimüslim öğrenciler, 57 Bulgar, 94 Ermeni, 120 Rum ve diğerleri de Rus, Fransız, İtalyan, İngiliz ve Yunan olmak üzere dağılıyorlardı.

Mekteb-i Sultani paralıydı. Yatılı öğrencinin yemek, yatak, kitap ve kırtasiye masrafları okul tarafından verilmekte, bunun karşılığında ailelerden senede 40 Osmanlı Lirası ücret alınmaktaydı. Ancak zengin ailelerin verebileceği bu ücretten indirim de yapılmaktaydı. Osmanlı Hükümeti, bu ücretin 10 lirasının affıyla dörtte bir burs, 20 lirasının affıyla yarım burs ya da hepsinin affıyla tam burs vermekteydi. Ücretli veya ücretsiz her öğrenciden bir defalık olmak üzere ayrıca 15 lira elbise ve çamaşır parası alınırdı.

Öğrenciler yatılı, yarı gündüzlü ve gündüzlü diye üçe ayrılmaktaydı. Büyük çoğunluk yatılı (1870'te % 70) veya yarı gündüzlü (% 12) idi. Yarı gündüzlülerin yatılıdan farkı akşam yemeğinden önce gitmesi, elbise ve çamaşır almamasıydı. Bunların senelik ücreti 20 liradır. Sadece derslerde bulunan gündüzlü öğrencinin ücreti ise 10 liradır. Bu iki sınıf öğrencilerin ücretlerinde indirim yapılmazdı.

İstanbul'un Avrupa yaşam tarzının merkezinde bulunan Galatasaray binası Avrupa örneğine göre düzenlenen bir eğitim kurumu için idealdi. Batılılaşmanın giriş kapısı olan Pera'daki sosyal ve kültürel yaşam öğrencileri etkileyecektir. Tiyatro, sinema, konser gibi etkinliklere iki adımda ulaşabilecekler, kahvelerde, kitapçılarda dönemin yazarları, düşün adamlarıyla karşılaşabilecekler, yabancı yayınları yakından izleyebileceklerdir.

Fransızlar Galatasaray binasını eğitim politikalarına uygun bir biçimde onarırlar. Büyük salonlar duvarlarla bölünerek küçük sınıflar oluşturulur. Sınıfların aydınlatılması, suyun bütün binaya dağıtılması, bahçeye çeşmelerin yapılması, jimnastik salonu, küçükler için kum havuzu, fizik amfisi inşası, eskimiş tavan, duvar ve yerlerin onarımı için devlet büyük bütçeler harcar.

Modern eğitim kurumlarında kullanılan eğitim malzemelerinin çoğu Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunmamaktadır. Bu nedenle kitap, harita, fizik aletleri, alçı kalıplar gibi malzemeler Fransa'dan getirtilir. Masa, sıra, büro, sandalye, tahta, personel ve

öğretmen odalarının mobilyaları marangozlara sipariş verilerek yaptırılır. Bunların dışında yatılı okul yaşamı için gereken birçok malzeme Fransa'ya ısmarlanır. Demir karyola, çarşaf, yün battaniye, havlu, elbezi, dövme demir bardak, çatal bıçak, porselen yemek takımları, fırın bunların arasındadır.

Mekteb-i Sultani öğrencileri üniforma giymek zorundaydılar. Öğrenci okula başladığında kendisine, hariçte giymek üzere bir kaput, dahilde giymek üzere bir aba kaput, dört çift kundura, üç adet fes, altı çift çorap, altı gömlek, altı don, altı mendil, altı dest-i mal (el bezi), iki kat elbise, iki adet yazlık pantolon verilirdi. Sonraki senelerde üç çift kundura, üç fes, üç çift çorap, üç gömlek, üç don, üç mendil, üç dest-i mal, bir kat elbise, bir adet yazlık pantolon verilirdi. Kaputlar her iki senede bir yenilenirdi. Kaputların yakalarının bir tarafında mektebin adı, bir tarafında da öğrencinin numarası yazılı olurdu. Her öğrenciye askeri okullardaki gibi bir numara verilmesi Fransız okullarında uygulanmamaktadır. Bu uygulamanın Mekteb-i Sultani'de başladığını sanıyoruz. Soyadının bulunmadığı bu dönemde öğrencilerin karıştırılmaması için bu yola gidildiğini tahmin ediyoruz.

Böylece sadece eğitim programıyla değil, aynı zamanda binaları, okul araçları ve yaşam biçimiyle

GALATASARAY'IN KABUL ŞARTLARINI İÇEREN 1912 TARİHLİ BROŞÜR

MEKTEB-İ SULTANİ
Şerait-i Duhul
İstanbul - Matbaa-i Amire 1328

Mekteb-i Sultani'ye dahili, nısıf dahili ve harici olmak üzere üç nev' şakird kayd ve kabul olunur.

Leyli talebenin ücret-i seneviyesi kırk, nısıf leylilerin yirmi beş, neharilerin on ve yemekli neharilerin on beş Osmanlı altınıdır.

Ücurat-ı tedrisiye eylül ve şubat ibtidalarında olarak iki taksitte tediye olunur.

Tahsil üçü ibtidai ve yedisi tali olmak üzere on sınıf üzerine mürettib ve tahsil-i tali biri dört ve diğeri üç seneden mürekkeb iki devreye münkasımdır.

Mektebe kayd olmak arzu edenlerin mektebin küşadından on beş gün evvel müdüriyete Türkçe muharrer bir istida vermeleri ve buna tezkere-i Osmaniye ile aşı ilm ü haberi ve tabib raporunu ve son defa bulunduğu müesseseden hüsn-i haline dair bir kıt'a tasdiknameyi ve tebaa-i ecnebiyeden ise mensub olduğu hükümet konsolatosu tarafından resmen tasdik, peder veya velisinin isim ve mahall-i ikametini havi bir varaka-i müsecceleyi rabt eylemeleri lazımdır.

İstanbul'da ikamet etmeyen ebeveyn; çocukları için mektep idaresine karşı kendilerinin vekili olmak üzere Dersaadet'de mukim birer veli göstermeye ve esbab-ı muhtelife-i şer'iyeden dolayı mektep idaresi tarafından çocukların aileleri nezdine iadeleri lazım geldiği halde o leyli etfal bunları kabul etmeye mecburdurlar.

Ebeveyni taşrada olup da burada veli ira'e edemeyenler mektebe kabul olunamaz.

Tahsilini doğrudan doğruya mektebimizde başlayacak çocukların sini ondan nihayet on üçe kadar olmak icab eder.

On üç yaşından on sekiz yaşına kadar olan etfal mektebin sınıf-ı taliye ve aliyesine kabul olanabilir.

Mektebe kaydedilen şakirdan sunuf-ı ibtidaiyenin ikinci ve üçüncü senelerine dahil olabilmek için programı mucibince lisan-ı Osmani, lisan-ı Fransevi ve ilm-i hesaptan ve birinci devreye kabul olunabilmek için sınıfına göre lisan-ı Osmani, Arabi ve Farsi, lisan-ı Fransevi ve riyaziyattan ve ikinci devreyi teşkil eden beşinci, altıncı ve yedinci sınıflara dahil olabilmek için programda münderic derslerin umumundan imtihan edilecektir.

Gerek mektep dahilinde ve gerek haricinde vaz' u hareket ve sa'y gayretinde tekâsül görülen şakird ol babdaki talimatname mucibince duçar-ı mücazat olur.

Hariçte talebe daima mektebin üniformasını iktisâa mecburdur. Üniformayı lâbis olmayanlar talebeye ait imtiyazattan müstefid olamazlar.

Talebe ebeveyn veya velileriyle yalnız çarşamba veya cuma günleri öğle vakti büyük teneffüs esnasında mektebin mülakat salonunda görüşebilirler.

Ebeveyn veya velilerin müsaadesi olmadıkça şakirdanın haricten kimseyle görüşmeleri mümkün değildir.

Talebenin üzerlerinde beş on kuruştan fazla para ve zi-kıymet eşya bulundurmaları memnudur. Bu gibi eşyanın gaybubetinden dolayı mektep idaresi mesuliyet kabul etmez.

Mektebin Türkçe Fransızca kısımlarında ikmal-i tahsil eden talebeye (Başöliye Şahadetnamesi) verilir.

Dahili olarak mektebe kayd olunan her bir şakird hin-i duhulünde atideki eşyayı mektebe getirmeye mecburdur:

Mektebe kabul olunan nümune mucibince iki takım elbise (biri dahili ve biri harici) bir çuha pelerin, bir aba manto ve Dersaadet'te ailesi olmıyan şakirdan için de bunlardan başka altı gömlek, altı don, on iki mendil, altı çift çorab ve altı havlu.

Ailesi Dersaadet'te bulunmayan şakirdanın çamaşırlarını mektep idaresi kendi çamaşırhanesinde yıkatmayı deruhte eder.

Leyli ve nısıf dahili talebeye sınıf kitaplarından maada levazım-ı tedrisiye mektep tarafından meccanen verilir.

Nısıf dahili şakirdanın akşam taamını mektepte yemede hakları vardır.

Tahsili ihtiyari olan elsine: İngilizce, Almanca, Rumca, Ermenice ve Bulgarca'dır.

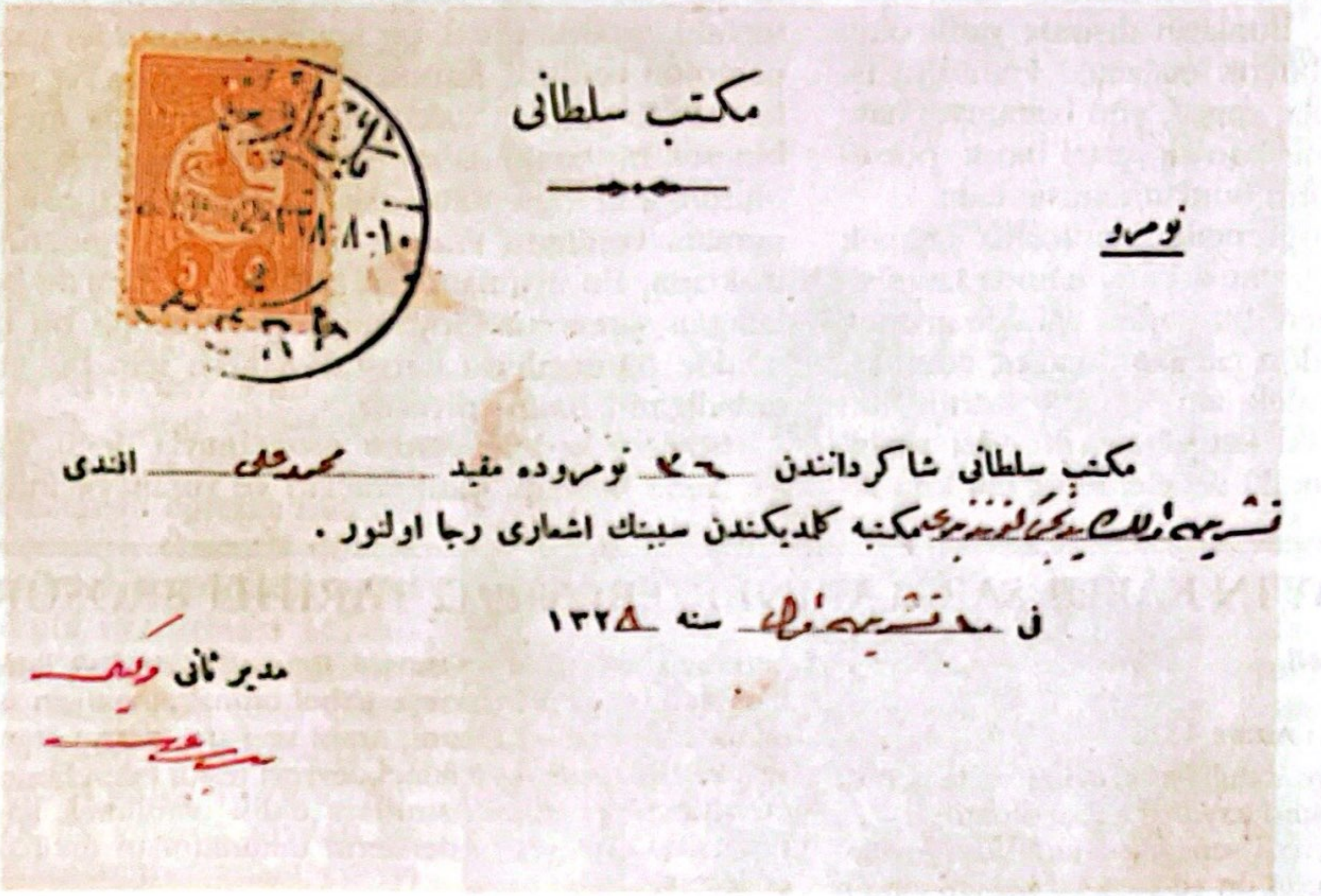
مكتب سلطانى

نومرو

مكتب سلطانى شاكردانندن ٣٦ نومروده مقيد محمد على افندى

... مكتبه كلديكندن سببنك اشعارى رجا اولنور .

فى ... سنه ١٣٢٨

مدير ثانى وكيلى

Mekteb-i Sultani

numero

Mekteb-i Sultani şakirdanından 36 numeroda mukayyed Mehmed Ali Efendi Teşrin-i evvelin yedinci gününden beri mektebe gelmediğinden sebebinin iş'arı rica olunur.

Müdür-i Sani Vekili

Fi 10 teşrin-i evvel sene 1328

[arka yüzde]
Şehremini'nde Tramvay caddesinde bila numerolu hanede mukim Osman Şakir Paşa hazretlerine

de örnek olacak bir kurum yaratılmıştı. Çocuklar, o zamanlar henüz çok az evde bulunan demir karyolalarda uyuyacak, çatal bıçaklarla yemek yiyecek, lavabolarda ellerini yıkayacaktı.

Temizlik ve sağlığa ayrı bir özen gösterilmekteydi. Okula her gün gelen bir doktor ve haftada bir gelen dişçi öğrencileri muayene etmektedir. Bunların dışında okul revirinde sürekli bulunan bir uzman, öğrencilerin sağlığı ile ilgilenmektedir. Tedavisi uzun sürecek hastalar ailelerine, İstanbul'da ailesi olmayanlar ise hastaneye yollanır. İlk yıllar çok olan hastalıklar daha sonra azalma gösterir. Müdür de Salve, raporunda bu düşüşte iyi yemeğin, sağlanan düzenli yaşamın ve özellikle de gün içinde dağıtılmış yeterli teneffüs saatlerinin ve jimnastik dersinin etkisi olduğunu vurgular. Günde toplam 4 saati bulan teneffüslerde gözetmen idaresinde öğrencilerin hareketsiz kalmamalarına, güneşte oyun oynamalarına özen gösterir. Tabii ki tüm bunlara temizlik şartlarını da eklemek gerekir. Her teneffüs bahçesi çeşmelerle donatılmış çocukların el yüz yıkamaları, su içmeleri sağlanmıştır. Öğrenciler okula ait hamamda yıkanmakta, haftada iki kez iç çamaşırı değiştirmektedirler. Küçük çocukların her gün saçlarının taranması dışında, okul içindeki berber düzenli olarak yatılıların saç bakımını yapmaktadır.

Fransız kadrolar lisenin kuruluşunda disipline, en az eğitim kadar önem verirler. Başlangıçta yerleştirilen disiplin anlayışı ve yaşam düzeni son dönemlere kadar Galatasaray'ın parçası olmuştur. Avrupa'da XVII. yüzyılın sonuna doğru yaygınlaşan yatılılık, eğitim sistemine yarı askeri bir disiplin anlayışı sokarak eğitim yönteminde büyük bir değişiklik yaratmıştı. Yeni eğitimcilik anlayışına göre okul sadece bilgi veren, bir mesleğe hazırlayan bir kurum olmaktan öte, ahlakçı bir yapıya kavuşmuştur. XIX. yy pedagoglarına göre tüm kötülükler toplumdan geldiği için en iyi eğitim onları dünyadan ve ailelerinden uzakta eğite-rek verilebilirdi. Bu yüzden çocukların mümkün olduğu kadar dış dünya ile ilişkileri sınırlanmalı, belli bir düzen içinde yaşatılarak, iyi ve doğru değerler aşılanmalıydı.

Fransızlar, Mekteb-i Sultani'de Fransız yatılı okullarındaki disiplin anlayışını uygulamışlar, kuralları belirleyen nizamnameler hazırlamışlardır.

Bu eğitim sistemi içinde bedensel cezalar ve dayak yasaktır. Yatılılar için en büyük ceza hafta sonu okuldan çıkıştan men etmek, yani izinsiz cezasıdır. Gündüzlüler içinse 50 satırı geçmeyen yazı cezasıdır. Yola gelmeyen öğrenci için en son ceza ise bir odaya kapatılma cezasıdır. Ancak Fransız müdür zamanında bu hiç uygulanmamıştır. Sava Paşa'nın müdürlüğü sırasında bir öğrenciye verilen uzun süreli kapatma cezasına Fransız müdür yardımcısı tepki göstermiş, Fransız makamlarına şikâyette bulunmuştur. Cezaların karşısında disiplinin önemli bir parçası olarak ödüllendirme vardır. Öğrencilere iyi davranışları ve çalışmaları karşılığı, küçük kâğıtlara değişik renklerde basılı mükâfatlar dağıtılır. Bunlar, "aferin", "tahsin" (4 aferine bedel), "imtiyaz" (8 aferin veya 2 tahsine eşdeğer), ve "zikr-i cemil" olmak üzere dört çeşittir. Zikr-i cemil özel imtihanlardan en çok notu alana verilir. Bir de 50 aferine eşdeğer "mükâfat" verilir. Eğer öğrenci-

nin kötü davranışları görülürse, davranışının derecesine oranla bunlar geri alınır. Sene sonunda mükâfat alan çocuklar iftihar listesine girerler. Cumhuriyete kadar her yıl basılan kitapçıklarda sınıf sınıf ve ders ders iftihar alan çocukların listeleri yer alır. Yine her yıl sonunda görkemli bir törenle diplomalar dağıtılır, iftihar listesindeki öğrenciler tanıtılır.

Öğrenci aileleri, maarif nazırı, vezir ve devlet ileri gelenlerinin katıldığı bu törenler gösterişli bir dekor içinde yapılır. Müzik dinletisiyle başlayan tören lise müdürünün ve şeref misafirinin konuşmalarıyla sürer, ödül alanların isimlerinin okunması ve bir öğrencinin şeref misafirine övgü dolu konuşmasıyla son bulur. İlk iki yıl yapılan törenlerin başkanı okulun hamisi Âli Paşa'dan başkası değildir. Bu törenlere önemli devlet adamlarının katılımı yöneticilerin bu kuruma verdiği önemin ve desteğin göstergesidir. Yapılan konuşmalarda öğrencilere, öğretmen ve idarecilere övgüler yağdırılır, aynı zamanda sultanın ve hükümetin eğitim politikaları, gelecekte yapılması tasarlanan projeler tanıtılır. Bu arada Fransız elçi Fransa'nın rolünü unutturmak, tepki yaratmamak için bu törenlere katılmaz.

Ödül ve diploma dağıtım törenleri her yıl basın için önemli bir haber konusu olur. Dekorları, konuşmaları, seyircileri uzun uzadıya tasvir eden yazılar çıkar, bu kurumla ilgili yorumlar yapılır.

Bu disiplin anlayışında sadece ceza ve ödüller yoktur. Bunlardan önce öğrencinin suç işlememesi, iyi çalışması ve davranması için koşullar yaratılır. Çalışmada başarı ancak düzenle sağlanabilir. En başta Türk okullarında pek uygulanmayan, derslere devam zorunluluğu vardır. Bunun kontrolü için de her derste sayım yapılır, derste bulunmayan öğrencilerin isimleri idareye bildirilir. Öğrencinin her hafta aldığı ders ve davranış notları kayıt defterlerine yazılır; aileler istedikleri zaman idareden bunlar hakkında bilgi alabilir. Ayrıca üç ayda bir dağıtılan karnelerin aileler tarafından imzalanarak geri yollanması mecburdur.

Başlangıçta eve çıkışlar ayda bir olarak belirlendiyse de, ailelerden gelen tepkiler üzerine haftada bir yapmak zorunda kalınır. Yine de, okuldan çıkışlar ve öğrenci ziyaretleri sıkı kurallarla belirlenmişti. Cumartesi akşamından pazar akşamına kadar süren tatil gününün dışında okuldan çıkmak için hastalık gibi önemli bir neden gerekiyordu. Ailesi İstanbul'da olmayan öğrenciler, ailesinin belirlediği velinin evine çıkabilirlerdi. Ancak uzun tatillerde velide kalabilmesi için ailenin ayrıca izin vermesi gerekiyordu. Öğrenci ailesini ya da velisini belli saatlerde ve ziyaretçi odasında görebilirdi. Ailenin ve idarenin haberi olmadan kimse çocuğu ziyaret edemezdi. Ayrıca öğrenciye gelen mektup idareciler tarafından okunduktan sonra sahibine verilebilirdi.

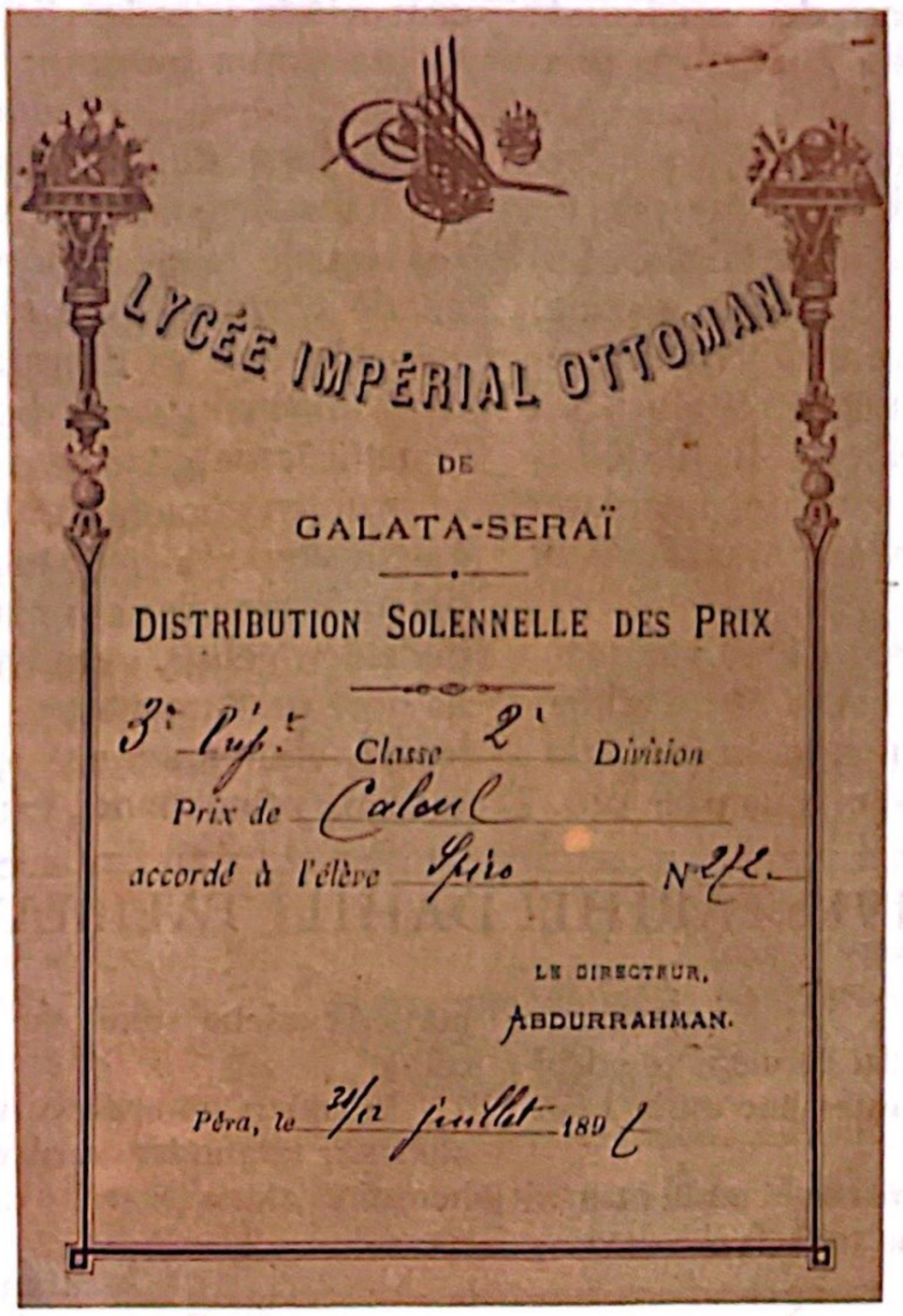

272 Spiro'nun 1892 tarihli "calcul" (riyaziye) ödülü.
Tunca Varış Koleksiyonu

36 numerolu Ali Efendiye akaid dersinden dolayı işbu aferin varakası verilmiştir.
Fi 20 Kânun-ı evvel 1329 Müdür-i Sani

Yatılı öğrenciler dışında sadece ders saatlerinde okula gelen gündüzlüler de vardı. Bunlar dış dünyanın kötü eğilimlerini okula taşıyarak düzeni bozabilirlerdi. Dersler dışında görüşmemeleri için her tür önlem alınır. Gündüzlüler dersler dışında, teneffüs, yemek zamanlarında yatılılarla beraber bulunamazlar. Gündüzlülerin okula kitap, gazete, mektup sokması, yatılıların alışverişini yapması yasaktı. Ancak bu kuralların delindiğini, öğrencilerin yaşam hikâyelerinden öğrenmekteyiz. II. Abdülhamid döneminde bile yasak gazetelerin, kitapların öğrencilerin eline ulaştığını, dünyalarını etkilediğini biliyoruz.

Okul içinde öğrenci bir düzen içinde yaşamalı, kendi başına bırakılmamalıdır. Fransız ve Türklerden oluşan kalabalık bir gözetmen kadrosu vardır. Öğrenciler, tamburun sesiyle anımsatılan bir programa içinde yaşarlar. Sabahları tambur çaldıktan 5 dakika sonra mubassır tarafından verilecek işaret üzerine, öğrenciler hemen yataktan çıkacak ve temizlik yapacaktır. Tamburdan yarım saat sonra, yine mubassır tarafından verilecek işaret üzerine ikişer sıra ile mütalaahaneye ineceklerdir. Ders bitiminde gözetmen sıra olmuş öğrencileri teneffüse, yemekhaneye ya da yatakhaneye götürür. Bu sırada konuşmak, sırayı bozmak kesinlikle yasaktır. Teneffüslerde gözetmen mutlaka bulunur, gerekirse oyunları yönlendirir. Uygun oyunların oynandığı teneffüslerde böylece tehlikeli sohbetler, kargaşalar olmaz, öğrenciler oyunla kurallara uymayı öğrenir, bedenleri gelişir, gece iyi uyur, iyi dinlenir. Yaşlarına göre sınıflara ayrılmış öğrencilerin diğer yaştakilerden etkilenmemesi için görüştürülmezler. Etüt odaları, yemekhane, yatakhane ve bahçeleri ayrı-

GALATASARAY'IN 1912 TARİHLİ DAHİLİ TALİMATNAMESİNDEN

Tedrisata Dair

26- Mektebin tedrisatı tahsil-i ibtidai ile ulum ve edebiyattan (Başöliye Şahadetnamesi) istihsaline müsaid tahsil-i taliyi muhtevidir.

27- Tahsil-i ibtidai üç seneye münhasır ve tahsil-i tali biri dört ve diğeri üç seneden mürekkeb iki devreye münkasımdır. Tahsil-i ibtidai ve tahsil-i tali mektebce kabul olunan matbu' programa tevfiken icra olunur.

28- Programda münderic kâffe dürusun tahsili mecburidir. Almanca, İngilizce, Rumca, Ermenice ve Bulgarca tahsili ihtiyaridir.

29- Bir şakird ihtiyari lisan derslerinden ikisine birden devam edemediği gibi birisine dahil olduktan sonra ikmal etmedikçe terk dahi edemez.

30- Sunuf-ı ibtidaiye talebesi elsine-i ihtiyariye derslerine devam ettirilmez. Ancak bu elsineden birine vukuf peyda etmiş olan şakirdin yalnız o lisan dersine devamına müsaade olunur.

31- Bilmuayene mektebin doktoru tarafından istisna edilmedikçe her şakird her türlü tehlikeli talimlerden ari olan terbiye-i bedeniyye dersine devama mecbur olduğu gibi musiki-i savti dersinin tahsili de ibtidai sınıfları için mecburi ve sunuf-ı saire için ihtiyaridir.

Şakirdanın Harekât ve Vezaifine Dair

75- Cami-i şerif, yatakhane, yemekhane, dershane, mütalaahane, hastahane ve cimnastikhanede ve bunlara duhul ve hurucda talebe sükût ve sükûnetini muhafaza edecektir.

77- Sabahları trampet vurulduktan beş dakika sonra mubassır tarafından verilecek işaret üzerine şakirdan heman yataktan çıkacak ve sonra teharet ve nezafet ile meşgul olacaklardır.

78- Trampetten yarım saat sonra yine mubassır tarafından verilecek işaret üzerine şakirdan sıra ile ikişer ikişer mütalaahanelerine inecekler ve talebe-i müslime abdest alıp namaz kılmakla meşgul olacaklardır.

79- Talebenin müctemian [toplu halde] gideceği her yerde saf ile hareket etmeleri mecburidir.

82- Talebe-i Müslime evkat-ı hamsede camie gitmekle mükelleftir.

89- Şakirdanın mektep haricinde münasebetsiz mahallere gitmeleri veya ahlaksız veya kıyafetleri dâi-i şüphe olan kesânla gezmeleri velhasıl gerek haysiyet-i şahsiyelerini ve gerek mektebin şeref ve şanını ihlal eder halette bulunmaları katiyen memnudur.

90- Talebenin sigara içmesi memnudur.

92- Şakirdanın üzerinde beş on kuruştan fazla para ve saat ve yüzük gibi kıymetli eşya bulundurmak memnudur.
Bu eşyanın gaybubetinden dolayı idare mesuliyet kabul etmez.

95- Talebenin dersleri haricinde mevadd ve alelhusus mübahesat-ı diniye ve siyasiye ile tevaggul etmeleri ve program ve ders haricinde muallim veya mubassırlarına sual irad etmeleri katiyen memnudur.

96- Müslim ve gayrimüslim talebenin daima itilaf ve vifâk-ı tam üzere bulunmaları şart-ı azimdir.

dır. Yatakhane ve yemekhanelerde de hiç yalnız kalmazlar. Öğretmenleri onlarla yer, yatakhanelerinde uyurlar. Saatlerle donatılmış gece bekçileri bütün gece okulu gezerler.

Mimari yapı ve okul malzemeleri bu gözetimi kolaylaştıran biçimde olmalıdır. Sınıflar az sayıda öğrenciyi barındıracağından küçük olmalı, öğretmenin iki yani rahat görebilmesi için geniş olmamalıdır. Camlı koridorlar öğretmeni olmayan sınıfları ya da öğretmenin çalışmasını izlemeyi sağlar. Sıralar öğretmenin kolayca gezinmesini sağlamak için çok uzun olmamalıdır. Öğretmen bürosu bütün öğrencileri görebilecek biçimde yüksekte bulunmalıdır.

Sınıftaki disiplinde öğretmen çok önemlidir. Öğrencilerin ilgisini sürekli uyanık tutabilecek ve meşgul edecek yeteneğe sahip olmalıdır. Sakinlik, dikkat ve ağırbaşlılık, sertliğe başvurmadan otorite sağlamak için gereken niteliklerdir. Sessizlik, parmak kaldırmadan konuşmama, hep aynı yere oturma, izinsiz dolaşmama gibi disiplin kurallarına uyulmasını sağlamak çok önemlidir. Öğretmenin görevi sadece bilgi aktarmak değil, davranış biçimi, yani kurallara uygun davranma ve düzenli çalışmayı öğretmektir.

Mekteb-i Sultani Tevfik Fikret'in deyişiyle Türkiye'nin "Batı'ya açılan penceresi" olmuştur. Fransız liselerine eşdeğer, hatta daha da zengin düzeyde eğitim veren Mekteb-i Sultani kuruluşundaki amaca sadık kalarak pek çok devlet adamı ve memur yetiştirmiştir. Ancak Mekteb-i Sultani'yi salt devlet memuru yetiştirmiş bir kurum olarak göremeyiz. Belki bir o kadar da çeşitli alanlarda çalışan aydın yetiştirmiştir. Spor yaşamına katkılarının dışında bilim ve kültür adamı yetiştiren bir kurum olmuştur. Bunda verilen derslerin yanında değerli öğretmenlerin katkısıyla kültürel etkinliklerin var olmasının payı büyüktür. Daha önce söz ettiğimiz gibi lisenin bulunduğu Beyoğlu Batı yaşam ve kültürünün Osmanlı İmparatorluğu'na giriş kapısıdır. En tanınmış tiyatrolar, eğlence yerleri lisenin çevresindedir. Yabancı tiyatrolar gösterilerini burada yaparlar. İmparatorluktaki ilk sinema gösterisi lisenin karşısındaki binada gerçekleştirilir. Gittikçe sayıları artan sinema ve konser salonları, yerli yabancı kitapların satıldığı kitapçılar buradadır. Kısacası öğrenciler Fransız edebiyatı dersinde okudukları yazarların oyunlarını görme, yeni teknik ve sanatlarla buluşma olanağına sahiptirler. Bunun dışında kitapçı ve kahveler dönemin ünlü yazarlarının buluşma yeridir. Birçok öğrenci buralarda o yazarlarla tanışma, ufuklarını açma olanağına sahip olmuşlardır.

امتیاز ورقه‌سی

Mekteb-i Sultani
İmtiyaz Varakası

36 numerolu Ali efendiye Arabi dersinden dolayı işbu imtiyaz varakası verilmiştir.

Fi 16 Kânun-ı sani 1328 Müdür-i Sani

GALATASARAY'DA SPOR

Osmanlı Devleti'ne gelen ilk modern spor jimnastik oldu ve geliş kapısı ise Mekteb-i Sultani idi. XIX. yy'ın ikinci yarısında Avrupa'da, özellikle de İsviçre, Almanya ve İsveç'te jimnastik dersi önem kazanmaya başlamıştır. Fransa'da 1854 yılında jimnastik lise ders programlarına sokulur. Jimnastik dersinde trapez, paralel bar, barfiks, kasa, kulplu beygir, halka, ipe tırmanma, halter gibi aletli çalışmalar yapılır. Mekteb-i Sultani açıldığında Fransa'dan gelen öğretmenler arasında M. Curel adında bir jimnastik öğretmeni bulunuyordu. Jimnastik dersleri için Fransa'dan getirtilen aletlerle donanmış geniş bir salon tahsis edildi. M. Curel Kâğıthane çayırında düzenlediği gösterilerle halka jimnastiği tanıtmaya, sevdirmeye çalışmıştır. M. Curel 1874'te görevinden ayrılınca yerine Fransız bir öğretmen M. Moiroux gelmiştir. M. Moiroux öğrencilerine gerçek anlamda yüzme sporu konusunda ilk dersleri veren öğretmen olarak tanınır. Mükemmel bir jimnastikçi de olan M. Moiroux başta Ali Faik Bey (Üstünidman) olmak üzere birçok öğrenci yetiştirmiştir. Öğrencileri içinde en yeteneklisi olan Ali Faik Bey'le özel olarak ilgilenmiş, onun mezuniyetinden sonra (1879) liseye jimnastik öğretmeni olmasını sağlamıştır. Ali Faik Üstünidman 45 yıl Mekteb-i Sultani'de jimnastik öğretmenliği yapmış, pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Ali Faik Bey Türkiye'de modern anlamdaki jimnastik sporunun kökleşip yaygınlaşmasında başrolü oynamıştır. 1889'da Jimnastik yahut Riyazet-i Bedeniye adı altında bir eser yayınlamıştır. Bu, Türk sporunda yazılmış ilk kitap olması bakımından ayrı bir değer taşımaktadır. 1890'da Beyoğlu'nda bir jimnastik salonu açarak Türk sporunun ilk eğitim merkezini kuruyor. 1894'te Paris'te bastırdığı madalyaları başarı gösteren öğrencilere armağan ederek sporu teşvike çalışmıştır.

Osmanlı Devleti ve Olimpiyatlar

Ali Faik Bey'in öğrencilerinden Selim Sırrı (Tarcan) da iyi bir jimnastikçidir. Modern Olimpiyatların kurucusu Baron Pierre de Coubertin Osmanlı İmparatorluğu'nu da Uluslararası Olimpiyat Komitesi'ne üye yapmak için İstanbul'a gelmiş, Selim Sırrı Bey'le görüşme yapmıştır. Ancak istibdat rejiminin egemen olduğu bu günlerde bir Olimpiyat Komitesi'nin kurulması imkânsızdır. Bunun üzerine Coubertin Mekteb-i Sultani'de öğrenci olan Aleko Mulos Efendi'yi özel olarak 1908'de Londra'da yapılan ilk Olimpiyat Oyunları'na davet etmiştir.

Selim Sırrı Bey, 1908'de Meşrutiyetin ilanından sonra Osmanlı Milli Olimpiyat Cemiyeti'ni kurmuş, 28 Mayıs 1909 günü Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin Berlin'de yapılan toplantısına bu cemiyetin temsilcisi olarak resmen katılmıştır.

Alman-İsveç Jimnastiği tartışması

Selim Sırrı Bey yüksek beden eğitim öğrenimi için gittiği İsveç'te İsveç jimnastiğini benimsemiştir. Mekteb-i Sultani'de ve askeri okullarda jimnastik hocalığı yapmış olan Mazhar Bey de bu arada Almanya'da jimnastik sporu üzerinde çalışmalarda bulunmuştu. Abdülhamid'in istibdat rejimi yüzünden yurtdışına kaçmış olan Mazhar Bey aletli jimnastik konusunda tam bir uzman olarak yurda dönmüştü. Bundan sonra ülkede bir "aletli jimnastik-aletsiz jimnastik" çatışması başlamıştı. Selim Sırrı'nın hocası Ali Faik Bey de aletli jimnastik tarafında ve Mazhar Kazancı'nın yanında yer almaktaydı.

Selim Sırrı Bey'in Erkek Muallim Mekteb-i Âlisi'ne (Erkek Yüksek Öğretmen Okulu) müdür olarak atanması, İsveç jimnastiğinin Türkiye'de yayılmasına neden olmuştur. Yetiştirdiği öğretmenlerin yurdun dört yanına dağılmasıyla İsveç jimnastiği Türkiye okullarına hâkim oldu. 1928'de Türkiye'de ilk defa olarak ve bugünkü 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı'nın esasını teşkil eden spor şenlikleri düzenlendi. Taksim stadyumunda düzenlenen şenliğe İstanbul'daki bütün kız, erkek lise, ortaokul ve öğretmen okulları ve stajyer kadın, erkek jimnastik öğretmenleri katıldılar. Beden terbiyesi üzerine basılmış birçok eseri vardır.

Mekteb-i Sultani'de jimnastikle başlayan spora ilgi, başka alanlarda da kendini göstermiştir. Jimnastik sporunun bir parçası olarak Türk sporuna giren halterin ilk büyük sporcusu yine Ali

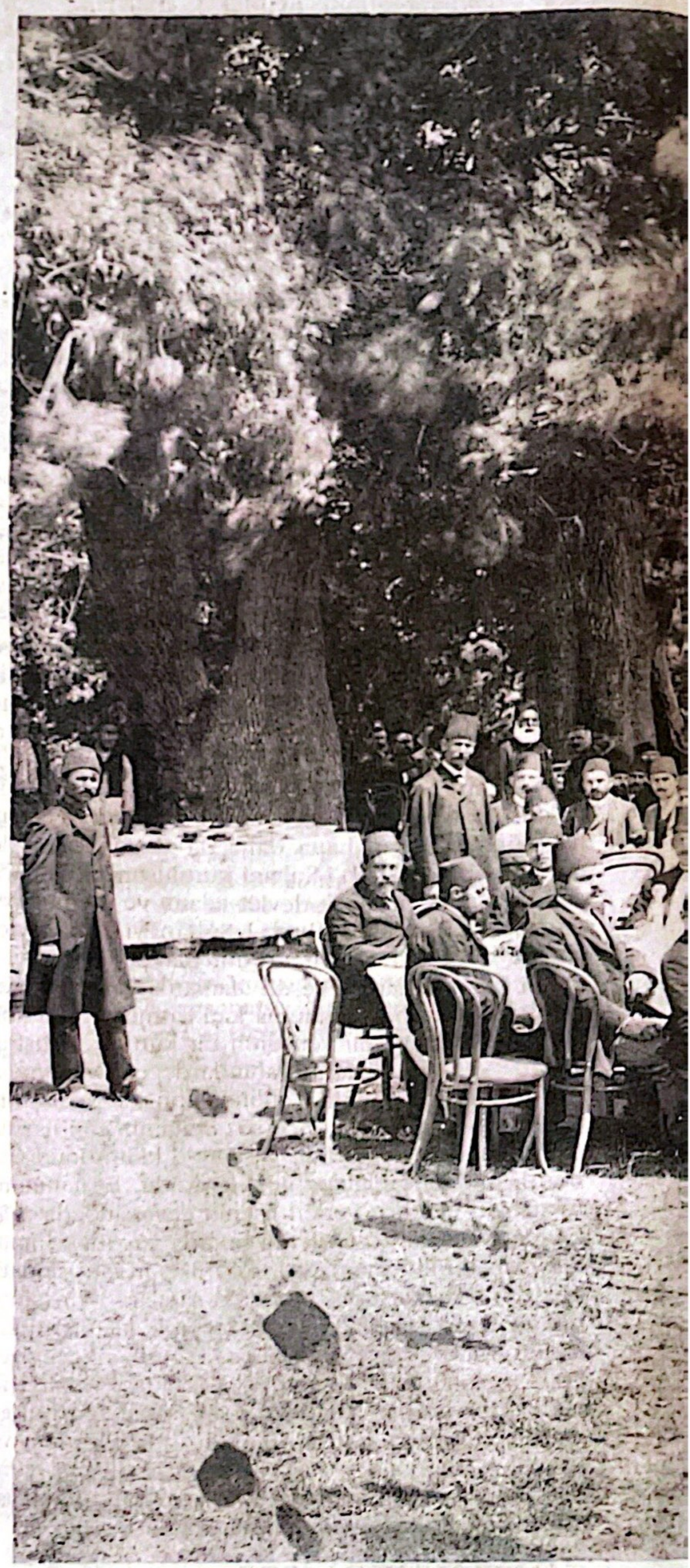

Abdullah Biraderler'in bir fotoğrafında 1870'lerin başında Mekteb-i Sultani'nin Kâğıthane'de düzenlediği bir kır yemeği. Arkadaki pankartlarda "Mekteb-i Sultani" ve "Padişahımız çok yaşa" yazıyor.

GALATASARAY LİSESİ

1907-1908 sezonu İstanbul şampiyonu Galatasaray futbol takımı. Üst sıra (soldan): Adnan, Milo, Ali Sami (fesli), Ahmed Robenson, Asım Tevfik, Emin Bülent, Hamid Hüsnü, Hasan Fuad. Orta sıra: Celal, Mahir, Tevfik Fikret (şair), Hasan, Bekir. Alt sıra: Hures, İdris.

Faik Bey olmuştur. Boks sporu da 1910'da yıllarda Mekteb-i Sultani'den gelişir. Öğretmenlerden M. Jouvery'nin yetenekli bulduğu kimi öğrencilerine boks dersi vermesi ortaya Sabri Mahir gibi bir boksörün çıkmasına sebep olmuştur. Bir jimnastikçi ve futbolcu da olan Sabri Mahir, Fransa'da profesyonel boksa başlamış, orta sıklet Avrupa şampiyonluğu finaline kadar yükselmiştir.

Spor Kulüpleri

Osmanlı İmparatorluğu'nda büyük kentlerde yabancıların başlattığı ve daha sonra aralarına gayrimüslimlerin katıldıkları modern spor faaliyetlerine Müslüman Türk gençlerin katılmaları kolay olmamıştır. Bunda aileler üzerinde egemen olan taassubun yanında, istibdat döneminin önemli etkisi olmuştur. Hafiyelerin göz hapsinde bulunan gençlerin toplu halde hareketlerine izin verilmediği bir ortamda Türk gençlerinin kulüpler kurup, takımlar çıkarmak suretiyle spor yapmaları imkânsızdı. Ancak 1903'te birkaç paşa çocuğunun kurduğu "Beşiktaş Basiret Osmanlı Jimnastik Kulübü"nün zar zor Padişah'tan izin almasıyla ilk Türk spor kulübü kurulmuştur. O yıllarda Kadıköy çayırlarında İngiliz ve Rumların kurdukları takımlarla oynanan futbol Mekteb-i Sultani'de 1900 yılında oynanmaya başlamıştı. Öğrenciler okulun meşhur "Grand Cour" denilen büyük avlusunda kalabalık gruplar halinde ayaktopu oynamaya çalışmışlardı. Beşiktaş kulübünün izin alması 1905'te Mekteb-i Sultani öğrencilerine yeni bir kulüp kurma cesaretini vermişti. Ali Sami Yen öncülüğünde on birinci sınıf öğrencileri ders sırasında kulüp kurmaya karar verdiler. Galatasaray Futbol Kulübü 1905-1906 sezonunda üçüncüsü yapılan İstanbul Futbol Ligi'ne ilk Türk takımı olarak katıldı. Galatasaray futbol takımı 1907-1908 sezonunda İstanbul Futbol Ligi'nde büyük varlık göstermiş, şampiyonluğu ilk kez yabancı takımların elinden almıştır. Ayrıca 1911 yılında Macaristan'dan bir üniversite takımı getirtip maç yapmışlar, sonra da Macaristan'a giderek iki takımla oynamışlardır. Böylece yabancı bir takımla maç yapan ve yurtdışına çıkan ilk takım Galatasaray olmuştur, Bu arada Meşrutiyetin ilanıyla gelen özgürlük Beşiktaş, Galatasaray, Fenerbahçe gibi eski kulüplerin resmen tesciline yol açarken, yeni birçok kulüp de faaliyete geçmiştir. Şampiyonluğun elde edilmesi ve kulübün resmen tescilinden sonra Galatasaray hızla büyümeye ve gelişmeye devam etmiş, okulun içinde diğer spor dallarına da el atmıştır. Böylece çeşitli spor faaliyetlerinin ilk denendiği yerlerden biri Mekteb-i Sultani olmuştur. Galatasaray Spor Kulübü uzun zaman tüm spor dallarında okula bağlılığını sürdürmüş ve kendi bünyesi içinde gerek takım sporlarında, gerekse ferdi sporlarda pek çok ünlü sporcu yetiştirmiş, sayısız şampiyonluklar almıştır. Bu arada Türk sporunun ilk ciddi örgütü olan "Türkiye İdmanlar Cemiyeti İttifakı" Galatasaray Kulübü kurucularından Ali Sami Yen'in başkanlığında 1922'de faaliyete geçiyordu.

Batılılaşma hareketlerinden soyutlanmayacak modern sporun Türkiye'de yeşermesi ve gelişmesinde Mekteb-i Sultani'nin yeri yadsınamaz.

İzcilik

Ahmed Robenson, Hindistan'da yaşayan soylu bir İngiliz babu, Hintli bir annenin çocuğudur. Aile, babanın ölümünden sonra İstanbul'a yerleşir. Ahmed Robenson kardeşleri Abdurrahman ve Abdullah ile birlikte Galatasaray'a girer. Bu okulda futbola başlar, kurulan ilk futbol takımının kalecisi olur. Mezuniyet sonrasında okuluna beden öğretmeni olan Robenson Kadıköy, Vefa, İstanbul sultanilerinde de öğretmenlik yaptı. İzciliğin kurulmasında önemli rol oynadı. Kardeşlerinden Abdurrahman'ın Sankamış, Abdullah'ın Irak cephelerinde şehit düşmesinden sonra ve annesinin vefatı üzerine 1929'da ABD'ye göç etti.

İçlerinde bir kız okulunun da bulunduğu birçok rüştiye ve sultanide yine Robenson kardeşler tarafından kurulan izcilik teşkilatları kısa zamanda ülkeye yayılmış, Cumhuriyet döneminde de etkinliklerini sürdürmüştür. İzcilik hareketi içinde gezilere çok önem veriliyor, yakın şehir ve köylere yapılan gezilerle ülkeyi tanıma amaçlanıyordu. Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında Galatasaray izcileri her yıl Ankara'ya gidiyor, geçit törenlerine katılıyordu.

GALATASARAY'DA KÜLTÜR VE SANAT

Tiyatro

Mekteb-i Sultani öğrencilerinin tiyatro ile ilgilenmesi Batı tiyatrosunun imparatorlukta yeni yeni gelişmekte olduğu dönemlerde başlar. 1872'de Mekteb-i Sultani'deki Bulgar öğrencileri Gedikpaşa Tiyatrosu'nda "Nevenka" adlı bir oyun oynuyorlar. Oyunun yazarı yine Mekteb-i Sultani öğrencisi 14 yaşındaki K. Veliçkov'dur. Bulgar tiyatro tarihinde önemli bir yere sahip olan Bulgarca bu oyunda Cevdet Paşa da bulunmuş ve pek beğenmiştir.

Daha sonraki yıllarda okulda Fransız öğretmenlerin teşvikiyle, Fransızcayı geliştirme amacıyla Fransızca temsiller de veriliyor. Tevfik Fikret'in tiyatro salonu kurdurmasıyla da bu teşvik artıyor. Türk edebiyatında tiyatro yazınının gelişmediği dönemlerde öğrenciler bu alanda Fransızca eğitim sayesinde bilgilenme ve üretime geçme olanağına kavuşuyorlar. Fransız klasiklerini yakından izleyen öğrencilerin tiyatro alanındaki asıl verimliliği Cumhuriyet döneminde kendini gösterir. Tiyatro eserleri vermenin yanında Galatasaray Lisesi öğrencileri önemli tiyatro hareketlerine imzalarını atarlar.

Folklor

Batı kültürünün bir parçası olan tiyatro Galatasaray'da böyle gelişirken, kendi kültürümüze ait değerlere de yer verilmiştir. Selim Sırrı Bey Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda Mekteb-i Sultani'de zeybek ekibi kurdurur. Ekibin şöhretinin Atatürk'ün kulağına kadar gitmesiyle ekip birkaç kez Dolmabahçe Sarayı'na çağrılır. Onun önünde gösteri yapar. Ancak yeterince gelişmesi için 1970'li yılları beklemek gerekecektir.

Müzik

Kuruluşundan itibaren okulda seçmeli Batı müziği dersleri verilmekteydi. Konferans salonunun yapımı lise içinde konserler düzenlenmesine olanak tanımıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra müzik öğretmeni olan Sezai ve Seyfettin Arsal kardeşler birçok müzisyenin yetişmesini sağlamışlar. Bu birikimlerin sonucu 1930'lu yıllarda okul yaşamına uzun yıllar damgasını vuracak bir orkestra doğmuştur. Zamanın hafif müziği tangolar, rumbalar, valsler, pasadobleler çalan İz-Caz Orkestrası, İstanbul'da orkestraların daha yeni oluştuğu bu dönemde çok tanınmış, okul dışında ve radyoda konserler vermiş, turnelere çıkmıştı.

Sinema

Sinemanın imparatorluğa girişinin hemen ardından 1910 yılında okula alınan projeksiyon makinesiyle konferans salonunda film gösterileri yapılmaya başlanıyordu. Cumhuriyet döneminde en yeni, en iyi filmlerin okula gelmesinde okul idaresinin gayreti kadar, piyasanın en önemli sinema şirketi sahibi İpekçi kardeşlerin Galatasaraylı olmasının da payı büyüktü.

Resim

Mekteb-i Sultani'nin kuruluşunda Fransızlar teknik resim ve resm-i taklit dersini programa koymuş, bu dersler için değerli öğretmenler getirt-

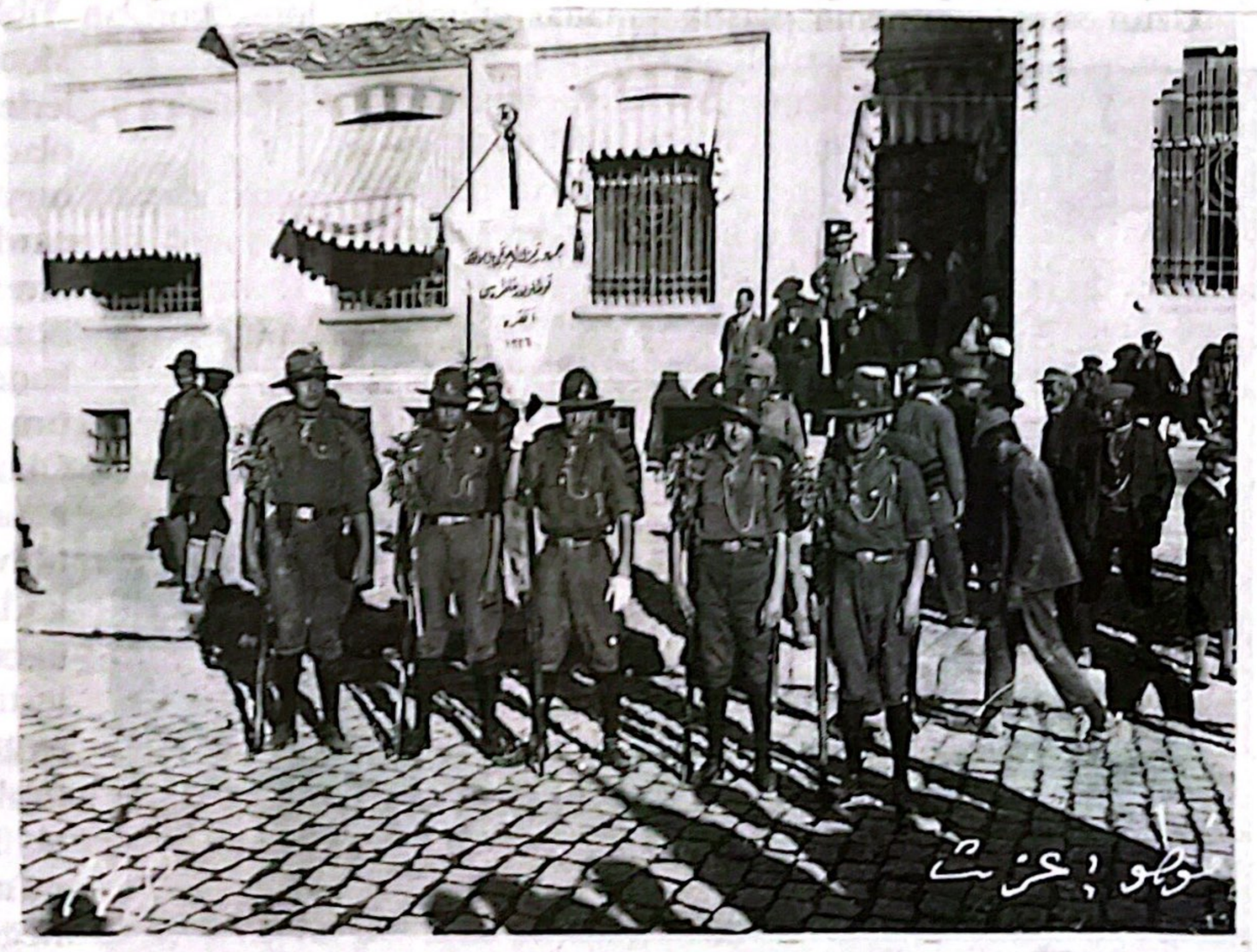

Galatasaraylı izciler Ankara'da Cumhuriyet Bayramı törenlerinde, 29 Teşrinievvel 1926.

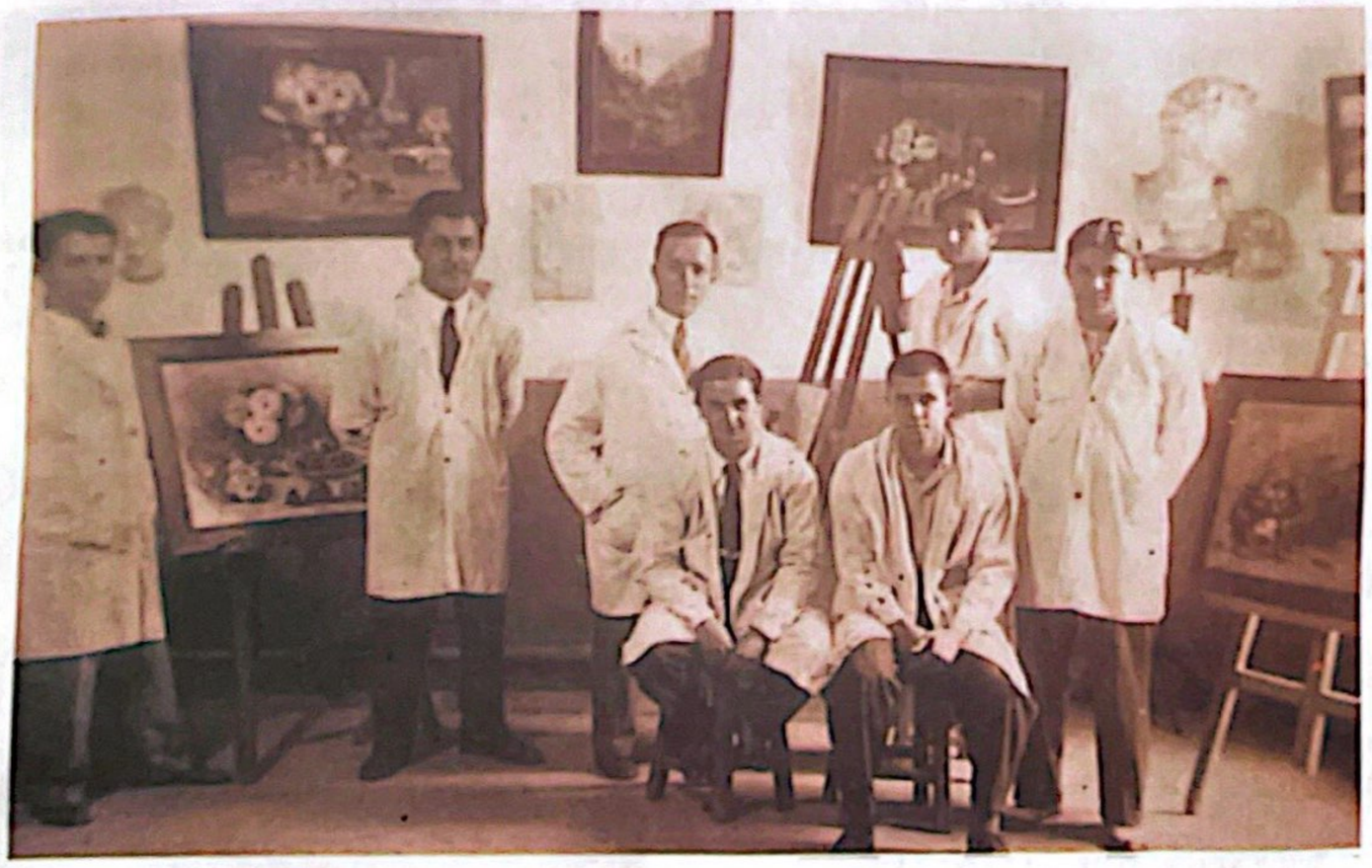

Resim dersi.

meye özen göstermiştir. O dönemde Fransız liselerinin çok azında bulunan bu dersler daha çok mühendislik alanında yararlı olması amacıyla konmuş, bunlara daha sonra yağlıboya ve heykel çalışmaları da eklenmiştir. Böylece Mekteb-i Sultani imparatorlukta askeri okulların dışında Darüşşafaka ile beraber, modern resim eğitiminin verildiği ilk okul olmuştur. Bu yüzden ilk sivil Türk ressamlarının bu okullardan çıkmış olması bir tesadüf değildir. 1916'da kurucuları arasında Galatasaray mezunu Feyhaman Duran ve Namık İsmail'in de bulunduğu Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, Galatasaray sergileri düzenlemiştir. Her yaz tatilinde yinelenen sergi Mekteb-i Sultani binalarında yapılmıştır.

Uzun süre en önemli plastik sanatlar etkinliği olarak görülen Galatasaray sergileri, kent halkı, aydınlar ve sanat çevrelerince beklenen bir kültür olayı niteliği kazanmıştır.

Yazın hayatı

Galatasaray'dan yetişenler arasında yazın hayatına giren pek çok kişi olduğunu görüyoruz. Bunda tanınmış edebiyatçıların öğretmen olmalarının etkisi hiç kuşkusuz çok büyüktür. Ahmet Haşim, Muallim Naci, Tevfik Fikret, Recaizade Mahmud Ekrem, Fazıl Ahmet Aykaç, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Halit Fahri Ozansoy, Esat Mahmut Karakurt, Orhan Şaik Gökyay ve daha nicelerinin teşvikiyle öğrenciler daha okul sıralarında yazın hayatına başlamakta, istibdat döneminde bile takma adlarla gazete ve dergilere yazı yollamaktadırlar. Bunun uzantısı olarak da okulda çok zengin bir yayın hareketi sürekli var olmuştur. Sınıf gazeteleri, genel sanat ve kültür dergileri, tiyatro, müzik dergileri, yıllıklar öğrenciler tarafından çıkarılmıştır. Öğrencilik sırasında yazınla, yayıncılıkla bu denli uğraşmış kişiler arasında yine sayamayacağımız pek çok gazetecinin çıkmış olması bizi şaşırtmayacaktır.

GALATASARAY'DA AÇILAN OKULLAR

Galatasaray Tıbbiyesi: Mekteb-i Tıbbiye

II. Mahmud devrinde Tophane yangınından sonra yaptırılan Galatasaray'daki binalarda, 1838 yılında Sarayburnu'nda Otlukçu Kışlası içinde olan Tıphane ile Halıcıoğlu'ndaki Cerrahhane birleştirilerek kurulan Tıbbiye-i Âliyye-i Şahane açılmıştır. Modern tıbbın yanında pozitif bilimlerin Türkiye'de gelişmesinde önder olacak Galatasaray Tıbbiyesi, Avusturya'dan getirtilen Profesör Bernard'ın idaresi altında Fransızca eğitim vermekteydi. Okul, her türlü laboratuvar ve kliniklerle donatılmış, kadrosu Avrupa'dan getirtilen öğretim üyeleriyle zenginleştirilmişti. Okulda zengin bir kütüphane bulunmakta, kurulan özel basımevinde tıbbi yayınlar yapılmakta, o tarihe kadar uygun görülmeyen kadavra üzerinde otopsi çalışmaları gerçekleştirilmekteydi. Ayrıca öğrencilerin uygulamaları için bir de hastane açılmıştı.

Yatakhane.

Tıbbiye Osmanlı İmparatorluğu'nda hem modern hekimliğin geleneğini kuran, hem de Batı Aydınlanma Dönemi düşününün ilk yansımalarının yaşandığı bir okul olmuştur. Tıbbiye'nin mezunları arasından son-

raları düşün ve siyasal alanında önemli yerler almış olan kişiler yetişmiştir. Bunlardan biri de Mekteb-i Sultani'nin kuruluşunda önemli rol oynayacak Fuad Paşa'dır.

1849 yılında Galatasaray'daki binanın ikinci kez yanması üzerine okul yeni bina yapılana kadar Halıcıoğlu'nda, Kumbarahane kışlasına yerleştirildi. Yeni bina taştan ve temeli, bölmeleri çok sağlam yapılmaya başlandı. Ancak inşaat uzun sürdüğünden bina bitmeden Padişah Abdülmecid ölmüş, Abdülaziz padişah olmuştu. Abdülaziz'in arzusuyla bina kışla oldu, ancak bir yıl bile geçmeden 1862'de burası İdadi-i Umumi adı altında Harbiye, Bahriye, Tıbbiye ve Mühendishane öğrencilerinin okuyacağı büyük bir idadi mektebi oldu.

Darülfünun-ı Sultani

Mekteb-i Sultani'nin derslere başlamasından birkaç ay sonra her pazar lisede pozitif bilimleri içeren konferanslar verilmeye başlanmıştı. İki Fransız tarafından verilen konferanslara katılım beklenenin üstünde olmuştu. İzleyici sayısının 150'lere varması üzerine Âli Paşa 250-300 kişi alacak bir amfiteatrın lise bahçesi içinde inşası için kredi tahsis eder. Halka açık konferanslarda daha sonra pozitif bilimlerin yanından siyaset ve hukuk derslerine de yer verilir.

Bu arada 1870'te ikinci kez kurulması denenen Darülfünun ancak bir yıl kadar yaşayabilmiş, ulemanın Şeyh Cemaleddin Afgani'nin verdiği bir konferansa tepkisi yüzünden kapatılmıştı. 1873 yazında Gülhane'ye yerleştirilen Mekteb-i Sultani'de 50 kadar Bab-ı Âli memuru lisenin son iki yılında işlenen derslerine kabul edilmeye başlandı. Bu yıllarda lise eğitim programı çok genişletilmiş, yeni dersler eklenmişti. Felsefe, tarih, coğrafya, edebiyat ve pozitif bilimler dışında uluslararası hukuk, ekonomi, Roma hukuku dersleri verilmekteydi.

Ülkenin Batı tarzı bir üniversiteye ihtiyacı olduğuna inanan devlet adamları başarısız iki denemeden sonra bu yoldaki girişimlerden vazgeçmemişti. Dönemin Maarif Nazırı Safvet Paşa, Mekteb-i Sultani müdürü Sava Paşa'yı 1874'de bu mektebin dahilinde, hazineye yük olmamak kaydıyla yeni bir Darülfünun kurmakla görevlendirmişti. Bu defa kurulması tasarlanan Darülfünun Mekteb-i Sultani temeli üzerine oturtulmaya çalışılmış, bunun önceki deneyimler ışığında materyal ve yeteri kadar bilgili öğretmen ve öğrenci eksikliği sorununa çözüm olması hedeflenmiştir.

Mekteb-i Âliye adı altında, Hukuk, Edebiyat ve Mülkiye Mühendis mekteplerinden oluşan Dârülfünun-i Sultani 1874-75 öğretim yılında faaliyetlerine başlamıştır. İlk yıl sadece Hukuk ve Mühendis mekteplerinde eğitime geçilmiş ve bu yılın sonunda Mülkiye Mühendis Mektebi'nin adı Turuk u Mabâbir Mektebi olarak değiştirilmiştir.

Her iki mektebin de açılışları önceki Darülfünun açılışlarına göre daha temkinli ve gösterişten uzak biçimde yapılmış, halka bu okullarla ilgili bilgi 1876 yılına kadar verilmemiştir. Darülfünun-i Şahane Müdürü Sava Paşa, bu durumun gelecek herhangi bir tepkiye karşı tedbir olarak düşünüldüğünü belirtmektedir. 1876 yılında mekteplerin artık rayına oturduğu ve talebelerin üçüncü sınıfa geçtiği göz önünde bulundurularak, halkın haberdar

HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN GALATASARAY ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ

(Hilmi Ziya Ülken'in Fethi İsfendiyaroğlu'nun Galatasaray Tarihi adlı eseri için yazdığı önsözden)

Asırlarca müddet bütün devlet memurlarını yetiştiren bu müessese, Tanzimat'tan sonra da Garp'a açılan en mühim pencere olmuş, Babıali'nin ihtiyacı olan Garp kültürüne sahip insanları yetiştirmiştir. Hatta bir aralık tedrisatı tamamen Fransızca olmak üzere Tıp Fakültesi halini almış olduğu zaman memleketin Garp irfanına derinden vukufu olan hekimlerini yetiştirmiştir.

Bazıları bugünkü adıyle Galatasaray'ın kozmopolit bir müessese olduğundan bahsederler. Bu kanaat ne zaman ve nereden doğmuştur bilmiyorum. Ancak dört seneden fazla bir müddet içinde hoca olarak çalıştığım bu müessesenin benzerlerini mümkün olduğu kadar çoğaltmanın kültür hayatımız için zaruret olduğu kanaatindeyim.

(...) içine girdiğimiz, daha doğrusu girmek azminde bulunduğumuz Garp medeniyetinin faal bir unsuru olabilmek için, bir yabancı dili sağlam olarak öğrenmek zorundayız. Çünkü dil ancak muayyen bir yaşta öğrenilir. (...) Çocuklarımızı bu tarzda yetiştiremediğimiz için milletlerarası münasebetlerin son derecede arttığı bu devirde dünya ile fikir bağlantılarımız zayıf kalıyor.

Bu tarzda müesseselerin kozmopolit yetiştirmesi düşüncesi hiç de yerinde değildir. (...)

Galatasaray'ın memleketimize yetiştirdiği insanları gözden geçirecek olursak bu kanaatin isabetsizliği hemen görülür. Fikir adamlarımızdan mesela Naim Bey, İzzet Bey, Abdürrahman Şeref Bey, Fikret, Ahmet Haşim, Şehbenderzâde Ahmet Hilmi, Ahmet Tevhid Bey, ilâh., siyaset adamlarımızdan Mahmut Muhtar Paşa, Cevat Paşa, hususiyetle Tıp Fakültesi iken birçok eski profesörlerimiz bu müesseseden yetişmişlerdir.

Tesadüfen saydığım bu isimler geleneğe son derecede bağlı, memlekete hakikaten faydalı olmuş insanlardır. Bunun sebebi Garp kültürünü kuvvetli olarak öğrenenlerin başka milletlerdeki milli şuuru öğrenmek suretiyle kendi geleneğine sarılmak ihtiyacını duymalarındandır. Kozmopolitik, pejoratif tabiriyle "Jüppelik" ancak Garp kültürünü öğreten bu müesseselerden hakkiyle faydalanamıyarak çıkan zayıf ve sathi unsurlardan ileri gelir.

1927-28 senesi mezunları okul müdürü Fethi İsfendiyaroğlu ile.

edilmesinde bir sakınca görülmemiştir. Aynı yıl Edebiyat Mektebi de faaliyete başlamış, bu okullara ait nizamname yayımlanmıştır.

Nizamnameye göre, Mekteb-i Sultani, açılması planlanan idadiler, gayrimüslimlerin özel okullarından gelen öğrenciler ve bunların seviyesinde bilgi sahibi olanların girebilecekleri Dârülfünun-i Sultani'de öğretim süresi dört yıldır. Misafir öğrenci de kabul edilecek, ancak diploma yerine sertifika verilecektir.

Darülfünun-i Sultani'de öğretim dili sorun yaratmıştır. Derslerin Türkçe mi Fransızca mı yapılacağı tartışmaları, yeterli sayıda kitap ve Türkçe ders verecek hoca bulunamadığından başlangıçta bazı derslerin Türkçe, bazılarının ise Fransızca yapılması şeklinde karara bağlanmıştır. Kurulan Tercüme Heyeti'nin çevireceği kitapların sayısı çoğalınca tümünün Türkçe verilmesi hedeflenmiştir. Fransızca dersleri Mekteb-i Sultani öğretmenleri vermekteydi.

Hukuk Mektebi

Davalara bakmak ve hukukun üstünlüğünü korumak için bilgili kişiler yetiştirmek amacıyla kurulan Hukuk Mektebi'nde Batı hukuk ve İslam hukuku dersleri bir arada okutulmuştur. Bu dersler arasında Fıkıh, Mecelle, Roma Hukuku ve Ticaret Hukuku dersleri önemli yer işgal eder. Yaklaşık olarak her yıl 20 kişi Hukuk Mektebi'ne girmiştir. 1876'da Mekteb-i Sultani eski binasına taşınınca bu mektep de diğerleri gibi Galatasaray'a taşınmıştır. Darülfünun-i Sultani ilk mezunlarını 1879-80 öğretim yılında vermiştir. Hukuk Mektebi'nden ilk sene 7 kişi, ikinci sene 6 kişi mezun olmuştur. Mezunları Adliye Nezareti'nde veya mahkemelerde istihdam edilmişlerdir. 1881 yılından sonra Darülfünun-i Sultani Hukuk Mektebi ve diğer mektepler hakkında bilgi bulunmadığından bu kurumun faaliyetlerinin sona erdiği tahmin edilmektedir.

Turuk u Maâbir Mektebi

Matematik ve tabii bilimlerin okutulduğu bu mektepte devletin giriştiği bayındırlık faaliyetleri ve özellikle ulaştırma sahasında yapmak istediği hizmetleri yürütecek mühendislerin yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Bu mektepten mezun olacaklar, Nafıa Nezareti'nde görevlendirileceklerdir.

Edebiyat Mektebi

Hakkında oldukça sınırlı bilgiler bulunan Edebiyat Mektebi öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulmuştur. Diğer mekteplerin birinci ve ikinci sınıf öğrencileri Edebiyat Mektebi derslerini de izlemeye mecbur tutulmuşlardı. Mantık, Arap, Yunan ve Latin edebiyatı, felsefe, arkeoloji ve tarih dersleri okutulmaktaydı.

Darülfünun-i Sultani'nin faaliyetleri sona erdikten sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nda hukuk ve mühendislik eğitimi, özel olarak kurulmuş olan Mekteb-i Hukuk'ta ve Mülkiye Mühendis Mektebi'nde sürdürülmüştür. Bu mektepler ancak ilgili bakanlıklarla organik bir bağ oluşturarak yaşayabilmişlerdir. Modern anlamda bir üniversitenin varlığını göstermesi ancak 1900 yılında Darülfünun'un yeniden kurulmasıyla gerçekleşebilmiştir. ■